

Kunnskapsstatus om kjønnsrelatert mobbing blant barn og unge

Av Hannah Helseth

Skrevet på oppdrag for Utdanningsdirektoratet og Høgskolen i Nesna

Innholdsfortegnelse:

Forord	s. 3
Kapitel 1: Kunnskap om kjønnsrelatert mobbing	s. 4
Kjønnsrelatert mobbing eller mobbing?	s. 4
Andre definisjoner	s. 8
Kunnskapskilder	s. 9
Lover som forplikter	s. 9
Struktur på rapporten	s. 11
Kapitel 2: Teoretiske perspektiver på kjønnsrelatert mobbing	s. 12
Biologiske forklaringer	s. 12
Dominans forklaringer	s. 13
Liberale forklaringer	s. 14
Kjønnsrelatert mobbing og heterosexisme	s. 15
Kjønnsrelatert mobbing og klasse	s. 16
Kjønnsrelatert mobbing og kulturelle forskjeller	s. 17
Kapitel 3: Omfanget av heterosexisme og seksuell trakassering	s. 18
Omfangsundersøkelser	s. 18
Norske undersøkelser	s. 18
Svenske studier av seksuell trakassering	s. 20
Problematiske sider ved omfangsundersøkelser	s. 24
Omfanget av heterosexisme	s. 25
Forekomsten av seksualisert mobbing med ny teknologi	s. 26
Kapitel 4: Hva ligger bak ordene og handlingene?	s. 28
Språkbruk	s. 28
Språk, seksualitet og makt	s. 29
Gutter og hegemonisk maskulinitet	s. 30
Homofobi og homonegativisme	s. 31
Tafsing, latter og få reaksjonsmuligheter	s. 31
Skolemiljø og læreres reaksjoner	s. 33
Kapitel 5: Hva fører kjønnsrelatert mobbing til?	s. 35
Bare ord?	s. 35
Jenters dårlige psykiske helse	s. 35
Gutter dårlige skoleprestasjon	s. 36
Kapitel 6: Hva gjøres mot kjønnsrelatert mobbing?	s. 38
Statlige kampanjer	s. 38
Eksempel på forebygging ved Mariaskolan	s. 41
Eksempel på et ikke-statlig tiltak	s. 42
Kapitel 7: Etterord og konklusjon	s. 44

Forord:

Rapporten er skrevet på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet og Høgskolen i Nesna, etter ønske om en kunnskapsstatus fra Stortinget.

I B.inst.S.nr.12(2005-2006) rettet Stortinget søkelyset på kjønnsrelatert mobbing i skolen og vedtok følgende:

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, ber Regjeringen ta initiativ til at forskning om kjønnsrelatert mobbing og forklaringsmodeller sammenfattes. Det må legges til rette for erfaringsspredning om dette, og det må ses i sammenheng med annet arbeid mot mobbing.

Oppdraget ble formulert som følger:

”Det utarbeides en kunnskapsstatus om kjønnsrelatert mobbing der en også ser på dette i forhold til bruk av ny informasjonsteknologi herunder forskning om bruk av mobiltelefon blant ungdom. Denne skal bestå av en oppsummering av den dokumentasjonen og kunnskap vi i dag har om kjønnsrelatert mobbing i Norge. Det bør også henvises til eventuelle oversikter i andre land, med særlig vekt på Norden. Videre skal det i kunnskapsstatusen også beskrives ulike forklaringsmodeller som kan gi en forståelse av fenomenet. Disse forklaringsmodellene bør så langt som mulig ha en internasjonal forankring”.

Norge er internasjonalt anerkjent for forskning og arbeid mot mobbing, men som det står i oppdragsbeskrivelsen så er kjønnsrelaterte mobbing et nytt begrep i norsk sammenheng. Jeg vil gjerne takke høgskolelektor Arna Meisfjord, forsker Åse Røthing, forsker Kristin Hegna og professor Kari Fasting for samtaler og hjelp underveis.

Hannah Helseth, Oslo, Mars 2007

Kapitel 1: Kunnskap om kjønnsrelatert mobbing

”Skolejenter er vant til å bli tatt på rumpa og å bli kalt ”hore”” kunne vi lese i Aftenpostens aftenutgave (20.02.2007). ”Elever på Klepp ungdomsskole utenfor Stavanger oppfordret andre ungdommer til å stemme på den styggeste av to medelever på et nettsted for unge” sto det i VG (09.12.2006). Med jevne mellomrom kommer det avisoverskrifter om jenter som blir klådd på, om jenter som er blitt fotografert eller filmet og lagt ut på nettet og at ”homo” og ”hore” er vanlige skjellsord, men hva vet i egentlig om kjønnsrelatert mobbing blant barn og unge? Vet de hva de sier når de roper ”hore” til hverandre i skolegården? Hvilke konsekvenser får det for skolemiljøet, for læringsmiljøet og for jenter og gutters mulighet til å utvikle gode relasjoner til hverandre? Dette er noen av de spørsmålene som denne rapporten skal forsøke å gi noen forskningsbaserte svar på. Jeg vil starte med en diskusjon om forholdet mellom kunnskap om mobbing og kunnskap om kjønnsrelatert mobbing, deretter gå gjennom de ulike forskningsfeltene jeg henter kunnskap fra, hvilke lover som skal beskytte barn og unge mot kjønnsrelatert mobbing og tilslutt går jeg gjennom strukturen i rapporten.

Kjønnsrelatert mobbing eller mobbing?

I Norge har forebyggende arbeid mot mobbing blitt gitt høy status. Daværende statsminister Kjell Magne Bondevik brukte sin nyttårstale i 2002 til å snakke om bekjempelsen av mobbing. Manifest mot mobbing¹ har blitt evaluert og videreført. Den svensk-norske professoren Dan Olweus er den fremste nordiske forskeren på feltet, som har gjennom flere tiår forsket på mobbing og utviklet forebyggende programmer. I tillegg til Olweus, så har professor Erling Roland tilknyttet Senter for adferdsforskning, forsket og arbeidet aktivt mot mobbing blant barn og ungdom. Hva som defineres som mobbing og hva man ser på som årsaken til problemet har konsekvenser for hva slags kunnskap som produseres når det gjelder omfanget av mobbing. Tarja Tikkanan (2004) har gått gjennom de ulike tiltak mot mobbing og omfanget av mobbing på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. Jeg har tatt utgangspunkt i hennes tallmateriale og analyser for å beskrive norsk mobbeforskning. Mobbing har blitt studert som et fenomen på ulike nivå: individ-, smågruppe-, klasse-, eller skolenivå. Tidligere mobbeforskningen fokuserte på individnivå, for eksempel som personlige egenskaper, reaksjoner og fysisk fremtoning, men senere forskning har vist at et slikt

---

¹ Manifest for aktivt å motvirke mobbing i skolen, samarbeid mellom Kommunens Sentralforbund, Utdanningsforbundet, Foreldreutvalget for grunnskolen og Barneombudet.

perspektiv ikke er tilstrekkelig for å forklare mobbing. Tikkanen etterlyser mer forskning som ser på sammenhengen mellom skolemiljø og mobbing, siden forskning viser at skoleledelsen og lærerens holdninger og kompetanse for å forebygge mobbing er viktig. Hun skriver videre: ”Oppsummerende kan man konstantere at det er viktig at den tradisjonelle individrettete tilnærmingen til mobbeproblematikken komplementæres med en mer helhetlig tilnærming. Årsakene til mobbing er ofte en blanding av faktorer på ulike nivå og dette bør ivaretas også i tiltaksplanleggingen.” (Tikkanan 2004:3). I rapporten sammenstiller hun ulike undersøkelser av forekomsten av mobbing. Mobbedefinisjonene varierer. Tikkanan diskuterer ikke om definisjonene kjønnsensitive. Olweus har blitt internasjonalt anerkjent for sin definisjon av mobbing:

”Mobbing dreier seg om

1. negativ, ubehagelig adferd som
2. forekommer gjentatte ganger
3. i et forhold som preges av ubalanse i makt eller styrke (den som er utsatt har vanskelig for å forsvare seg) (Olweus 1992 og Olweus 1994)

Denne definisjonen ble operasjonalisert introduksjonen til spørreskjema som følger:

”Vi sier at en elev blir mobbet når en annen elev eller flere andre elever:

- sier vonde og ubehagelige ting om ham eller henne, gjør narr av ham/henne eller bruker stygge og sårende kallenavn
- overser ham/henne fullstendig eller stenger ham/henne med hensikt ute av venneflokk
- slår, sparker, lugger, skubber eller stenger ham/henne inne
- forteller løgner eller sprer falske rykter om han/henne eller sender ubehagelige lapper og prøver å få andre elever til å mislike han/henne
- og lignende ubehagelige ting

Ved mobbing skjer disse tingene gjentatte ganger, og det er vanskelig for den som blir utsatt å forsvare seg. Om en elev blir ertet gjentatte ganger på en ubehagelig eller sårende måte, er dette også mobbing. Men det er ikke mobbing når noen blir ertet på en snill og vennskapelig måte. Det er heller ikke mobbing når to omtrent like sterke (jevnbryrdige) elever slåss eller krangler. Har alle forstått hva vi mener med ordet mobbing?” (Olweus 1996)

Olweus mener det finnes ulike manifestasjoner av mobbing, de kan være fysiske eller psykisk art, direkte eller indirekte, åpen eller skjulte, aktive eller passive. Et av spørsmålene i Olweus sitt skjema omhandler seksuell mobbing, og resultatene blir behandlet under omgangsundersøkelser.

Erling Roland definerer mobbing som: ”Med mobbing eller plaging, forstår vi psykisk og/eller fysisk vold rettet mot et offer, utført av enkeltpersoner eller grupper. Mobbing forutsetter et ujevnt styrkeforhold mellom offer og plager, og at episodene gjentas over tid. Fysisk plaging, utestengning og erting er de vanligste formene for mobbing” og operasjonaliserer det som følger: ” Vi kaller der mobbing eller plaging når én eller flere elever (sammen) er uvennlige og ubehagelige med en elev, som ikke så lett kan forsvare seg. Dette kan være ved at eleven blir *sparket*, *slått* eller *dyttet*. Det er også mobbing når elever blir mye *ertet* eller når elever blir *utestengt* fra de andre.” (Roland)

Ingen av mobbedefinisjonene fokuserer spesielt på seksuell trakassering eller kjønnsrelatert mobbing. Den kjønns spesifikke kunnskapen som danner grunnlag for kampanjene, er undersøkelser som viser at det er vanligere at gutter er mobber og mobbeoffer, og at jenter mobber på andre måter enn gutter.

I opplæringsloven brukes betegnelsen ”krenkende handlinger” for å beskrive både diskriminering, vold, mobbing og rasisme. I forbindelse med den loven som skal sikre elevens skolemiljø er det laget et opplysningshefte fra Utdanningsdirektoratet². Dette heftet forklarer hvilke rettigheter elevene har til vern mot krenkende handlinger. Diskriminering på grunnlag av kjønn blir nevnt, men ikke seksuell trakassering. Seksualitet eller seksuell legning blir ikke nevnt. Det tas for gitt at uttrykket ”krenkende handlinger” innbefatter seksuell trakassering og diskriminering på grunnlag antatt eller reel seksuell orientering. Undersøkelser av nedgang i mobbing etter gjennomførte mobbeprogram har dokumentert en nedgang i seksualisert trakassering³ (Olweus 2004 og Olweus 2005). Det opp til hver enkelt skole om seksuell trakassering skal opp på agendaen.

Mobbing blir sett på som bevisste handlinger over tid. Det må være et ujevnt styrkeforhold mellom mobber og mobbet. Hvor dette styrkeforholdet henter sin næring fra, er ikke definert.

---

² (http://udir.no/upload/Brosjyrer/Elevenes_skolemiljo_bokmal.pdf 19.03.07)

³ (<http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=36737,28.09.05>)

I den norske mobbediskursen skilles det skarpt mellom mobbing og annen type krenkende atferd (Mossige og Waage 2002). Mobbing blir definert som det mest alvorlige overgrepet som et barn kan utsettes for. Det er dette mobbeforebyggende arbeid skal rette seg mot. I oppdragsbeskrivelsen for denne rapporten blir kjønnsrelatert mobbing definert som ”en form for mobbing som har kjønn som utgangspunkt”. Kjønnsrelatert mobbing eksemplifiseres med at den ”dreier seg blant annet om at gutter krenker jenter både verbalt og fysisk. Videre kan det mellom gutter foregå kjønnsrelatert mobbing ved at gutter får redusert sin status som mann. Også mellom jenter kan det være negative og krenkende kommentarer knyttet til kropp og kjønn. Det kan særlig være de som bryter med normen for sitt kjønn som blir utsatt i form av kommentarer som ”homo”, ”femi” og lignende”. I denne definisjonen legges det stor vekt på verbal og fysisk trakassering. Begrepet kjønnsrelatert mobbing er nytt i norsk sammenheng. Det finnes lite norsk forskning som spesifikt tar for seg denne formen for mobbing eller trakassering.

Den norske mobbeforskningen og forebyggende arbeidet har lagt en generell og kjønnsnøytral definisjon mot ”krenkende handlinger” for å forhindre kjønnsrelatert mobbing. I både Roland og Olweus sin definisjon så er sårende skjellsord del av definisjonen. Derimot er det å spre seksuelle rykter ikke nødvendigvis fanget opp i definisjonen til Olweus. Siden han definerer mobbing som ”falske rykter”. Det ikke sikkert at det seksuelle rykter er usant, men det handler om hvordan det blir oppfattet.

Flere både kvalitative og kvantitative undersøkelser om negativt ladet språkbruk blant ungdom, viser at mobbing og skjellsord ofte er kjønnsesifikke. Det verste en gutt kan bli kalt ”homo” og det verste ordet for en jente er ”hore” (Eliasson 2007, Witkowska 2005, Helseth 2005, Bræck 2006, Bäckman 2003, Sundnes 2003 og Ambjörnsson 2004). Disse ordene brukes som grensemarkører for hva som er akseptert oppførsel innenfor kjønnsrollene, ifølge forskerne. Den engelske forskeren Neil Duncan gjennomførte en studie på ungdomsskoler og konkluderte med at mye av det som kalles ”vanlig mobbing”, ofte viser seg å være seksuell mobbing, og at denne kjønnsmobbingen er en form for symbolsk kamp om godene i det heteroseksuelle hierarkiet. Det vil si hvem som blir populær eller ikke på skolen er tett knyttet opp til de rådende oppfatning av kjønn og seksualitet på skolen (Duncan 1999:130). Dette blir bekreftet av finske forskere (Huuki 2003 og Manninen 2003). Duncans resultater, erfaringene fra Sverige og den finske forskningen kan tyde på at det ikke holder med en generell definisjon av mobbing, hvis man skal undersøke forekomsten av

kjønnsrelatert mobbing. Motsetningen går mellom en ”ikke- kjønns sensitivt” vern mot krenkende handlinger, og en mer kjønns spesifikk definisjon av mobbing. I ikke- kjønns sensitivt arbeid mot mobbing blir ikke maktforholdene mellom gutter og jenter tematisert. Siden kjønnsroller og spesielt seksuelle kjønnsroller ofte ikke blir problematisert og kan bli sett på som uttrykk for biologi eller naturlig heteroseksuell oppførsel, så kan det hende at kjønnsrelatert mobbing blir sett på som uttrykk for kjærlighet, eller som normal heteroseksuell atferd (Molloy 2003, Meisfjord 2005 og Witkowska 2005).

Andre definisjoner

Hvilke definisjoner er fruktbare å bruke? Det finske forskningsprosjektet AWARE har bidratt med kunnskap om kjønnsrelatert og seksualisert vold blant barn og unge i utdanningsmiljøer. Forskerne bak artikkelsamlingen ”Gendered and sexualised violence in educational environments” (2003) har som målsetning å introdusere seksualisert og kjønnsrelatert vold som begreper for å åpne opp diskusjonen i undervisningsmiljøet, utfordre lærere til å bli kjønns sensitive, og sørge for et ikke-voldelig skolemiljø. Selv om forskerne bruker ulike definisjoner av kjønn, makt og vold, så problematiserer de den kjønnsrelaterte volden. I boka defineres vold som ”handlinger eller strukturer som underkjenner andre mennesker, og består av ulike typer vold som fører til kontroll over andre. Fra dette perspektivet er det mulig å se på vold som noe som skjer i et kontinuum som innebærer psykisk, verbal eller følelsesmessig og maktmisbruk på et individuelt, gruppe eller strukturelt nivå.” (Sunnari m.fl 2003:10) Denne definisjonen av vold eller mobbing skiller seg fra Olweus og Roland sin, siden det strukturelle maktnivået er med. Det vil si kulturelle og samfunnsmessige forhold, som kan være en kilde til maktmisbruk og ulikhet elever i mellom. Den britiske skoleforskeren Mac an Ghail (1994) mener at den vanlige mobbediskursen, som ofte er basert på psykologiske definisjoner på et individ eller gruppenivå, kan fungere avpolitiserende på den seksuelle eller rasistiske volden som faktisk forekommer i klasserommene. Den anerkjente forskeren på mobbing og seksuell trakassering Nan Stein mener på den andre siden at Olweus’ definisjon fanger opp mange former for seksuell trakassering. Hun mener det kan være en fordel og bruke et mer kjønnsnøytralt ord som mobbing siden seksuell trakassering er forstått som noe gutter gjør mot jenter, og ikke noe som gutter kan bli utsatt for (Stein 1999). Det som skiller Steins amerikanske kontekst fra vår er at elever i USA har et mye bedre vern mot seksuell trakassering enn mobbing. Noe som kan sies å være det motsatte i Norge.

Det er en diskusjon om man trenger en mer kjønns spesifikk definisjon av mobbing eller om den generelle definisjonen fanger inn ulike former for seksuell trakassering og mobbing basert på kjønn. Hva slags definisjon man bruker vil også få konsekvenser for hva slags forebyggende tiltak som iverksettes. Derfor er det en diskusjon som må føres videre.

Kunnskapskilder

Forskere velger å bruke ulike begreper, og jeg har valgt å fokusere på den forskningen som tematiserer kjønn, seksualitet og makt. Rapporten henter kunnskap fra forskning på seksuell trakassering, homofobi og likestilling i skolen som på hvert sitt vis behandler kjønn eller/og mobbing. I tillegg vil jeg hente inn noe data fra SAFT-prosjektet, som hadde til hensikt å kartlegge barns bruk av elektroniske medier og potensiell risikoadferd.

Det finnes lite litteratur på feltet, så barn og unge definert vidt og noen undersøkelser som blir lagt fram vil referer til unge voksne over 18 år, men de vil likevel kunne si noe om kjønnsrelatert mobbing og forekomsten av det.

Jeg har gjort et utvalg av forskning som er gjort etter 1995. Siden mye tyder på at ungdom av i dag lever både med mer åpenhet knyttet til seksualitet, men også blir eksponert for en mer kommersiell seksuell kultur (Pedersen 2005).

Forpliktende lover

Arbeidet mot kjønnsrelatert mobbing foregår ikke i et vakuum, men innenfor et juridisk forpliktende rammeverk. Barnekonvensjonen, kvinnekonvensjonen, likestillingsloven og opplæringsloven forplikter offentlige og statelige organer til å hindre kjønnsrelatert mobbing.

FNs barnekonvensjonens artikler omhandler barnets rett til utvikling, medvirkning, omsorg og selvrealisering. Det henvises særlig til respekt for barnets personlighet og kulturelle identitet. Kjønnsrelatert mobbing kan hemme en slik utvikling.

FNs kvinnekonvensjon slår fast at stater er forpliktet til å gjennomføre egnede tiltak mot sedvaner og kulturelle praksiser som fungerer kvinnediskriminerende. Kjønnsrelatert mobbing

er et eksempel på en slik praksis og unnskyldning av kjønnsrelatert mobbing som ”gutter er gutter” er et eksempel på en sedvane som fungerer diskriminerende.

Likestillingsloven § 8a slår fast at det ikke er tillatt å utsette en annen for seksuell trakassering. Med seksuell trakassering menes uønsket seksuell oppmerksomhet som er plagsom for den oppmerksomheten rammer. Seksuell trakassering regnes som forskjellsbehandling på grunn av kjønn. Arbeidsgiver og ledelsen i organisasjoner eller i utdanningsinstitusjoner har ansvar for å forebygge og å søke å hindre at seksuell trakassering skjer innenfor sitt ansvarsområde.

Opplæringsloven kapittel 9a slår fast at elevene har krav på et godt psykososialt skolemiljø, og at elevene skal føle trygghet og sosial tilhørighet. Hvis en ansatt ved skolen får kunnskap om at noen blir utsatt for krenkende ord eller handlinger, som mobbing, vold, diskriminering eller rasisme har personen ansvar for å varsle og gripe inn. Hvis ikke skolen eller fritidsordningen griper inn, så kan de bli dømt hvis foreldre eller elever velger å anmelde dem.

Seksuell trakassering eller diskriminering på grunnlag av kjønn eller seksualitet er forbudt, og hvis en ansatt ved skolen får kunnskap om det så er hun forpliktet til å gjøre noe med det. Hvis skoleledelsen etter å ha fått kunnskap om diskriminering, vold eller trakassering på grunnlag av kjønn eller seksualitet ikke gjennomfører tiltak, så kan de straffes. Kunnskapen om denne loven blant elevene har vist seg å være lav, selv om lærerne vet om den (Tikkanan 2004). Diskriminering på grunnlag av seksualitet blir ikke nevnt eksplisitt i loven, men elever skal likevel være beskyttet mot dette i det allmenne vernet mot diskriminering.

Det er en del av skolens demokratiske oppdrag å lære elever menneskeverd og respekt, som vil si at kjønn eller seksuell orientering ikke skal være en begrensning på hvordan den enkelte skal få utvikle seg til å bli et selvstendig menneske.

I opplæringsloven § 1-2 står det at formålet med opplæringa er at elevene skal få en kristen og moralsk oppdragelse, utvikle evnene og foresetningene deres, åndelig og kroppslig, og gi dem en god allmennkunnskap, slik at de kan bli gagnlige og selvstendige mennesker i hjem og samfunn. Skolen skal sørge for at elevene skal få en personlig utvikling. I tillegg skal opplæringen fremme menneskelig likeverd og likestilling, åndsfridom og toleranse, økologisk forståing og internasjonalt medansvar.

Menneskelig likeverd og likestilling blir systematisk tilsidesatt i skolemiljøer hvor kjønnsrelatert mobbing forekommer. Hvis en elev skal kunne ha en personlig utvikling, så forutsetter det et ikke-ekskluderende skolemiljø, hvor man kan få utvikle seg som man selv ønsker. Hvis det finnes sterke forestillinger i skolemiljøet om hvordan man skal være som gutt eller jente, og de som bryter med de kjønnede forventningene blir utsatt for trakassering eller mobbing på skolen, så brytes intensjonen om at den videregående opplæringen skal hjelpe elevene, lærlingene og lære kandidatene i deres personlige utvikling.

Struktur på rapporten

I det neste kapitlet tar jeg for meg ulike teoretiske perspektiver på kjønnsrelatert mobbing. Deretter i kapitel tre går jeg gjennom omfangsundersøkelser av seksuell trakassering og seksuelle overgrep. Kapittel fire handler om forskning på hva som ligger til bak handlingene og ordene. Kapittel fem handler om hvilke konsekvenser som denne bestemte typen mobbing får. I kapittel seks legger jeg fram intervjuer med personer som har jobbet med ulike tiltak mot kjønnsrelatert mobbing i Sverige.

Kapitel to: Teoretiske perspektiver på kjønnsrelatert mobbing

Det finnes ulike definisjoner av kjønn, makt og seksualitet, som får konsekvenser for hvordan kjønnsrelatert mobbing forstås og hvilke metoder man bruker for endring. Litteraturen på feltet referer til teoretiske perspektiver på seksuell trakassering og ikke til kjønnsrelatert mobbing, så jeg tar utgangspunkt i det som defineres som seksuell trakassering. Det er vanlig å dele inn forståelsen av seksuell trakassering inn i et biologisk-, dominans- og liberalt perspektiv (Fitzgerald et al 1997 og Crouch 2001). Jeg vil ta for meg disse ulike perspektivene, og tilslutt i kapitlet vil jeg se på andre samfunnsmessige perspektiver å forstå kjønnsrelatert mobbing igjennom, både når det gjelder seksualitet, etnisitet og sosial bakgrunn.

Biologiske forklaringer

Det biologiske perspektivet legger til grunn at menn og kvinners seksualitet er grunnleggende forskjellig og at seksuell trakassering er et uttrykk for misforståelser mellom menn og kvinners ulike biologi. Menn har en tendens til å være mer seksuelt aggressive og dermed tolke situasjoner som mer seksuelt ladede. Kvinner på sin side har en tendens til å overvurdere fare for seksuelle overgrep og vil beskytte seg mot seksuelle tilnærmelser. Sosiobiologene begrunner menn og kvinners ulike oppfatning av situasjonen i de biologiske kjønnsforskjellene. Menn vil spre sine gener ved å ha sex med så mange partnere som mulig, mens kvinner søker en mann som kan ta vare på henne og beskytte avkommet hennes. De som benytter seg av biologiske forklaringer bruker å si at de skiller mellom ”er” og ”bør”. Det vil si at selv om man hevder at menn og kvinner har ulike seksuelle drifter og ønsker betyr ikke det at samfunnet skal bygge opp under og tilrettelegge for forskjellene. Men noen sosiobiologer går lenger og mener at kvinner og menn må dele ansvaret når ”misforståelser” oppstår. Margaret Croch siterer evolusjonær psykologen Browne:

”Når en person misforstår beskjeden som et annet mennesket forsøker å sende, så er begge subjektene involvert i misforstått kommunikasjon (...) Hvis man i utgangspunktet ikke er mot å vise seksuell interesse (eller imot menn), så er det liten grunn for at ansvaret for den seksuelle trakasseringen skal legges på menns skuldre” (Croch 2001:14).

Dette sitat har en forklaringsmodell som kan bidra til å unnskyldte dårlig oppførsel fra spesielt menns side. Det biologiske perspektivet har blitt møtt med kritikk. Selv om biologene hevder at de legger fram vitenskapelige beskrivelser og ikke moralske betraktninger, så velger de likevel ut noen faktorer og vekk andre. Dermed står heller ikke de på nøytral grunn når de legger fram sine forskningsresultater (Ibid). Biologiske drifter eller ei, så slår det norske lovverket at drifter ikke unnskylder eller legitimerer overgrep, vold eller trakassering. Det er mulig at menn har sterkere seksuelle drifter enn kvinner og at dette fører til overgrep. Men det må heller bety mer forebyggende arbeidet og sterkere sosiale fordømmelse, og ikke at overgrep blir unnskyldt som kun et uttrykk for kommunikasjonssvikt mellom kjønnene.

Dominansforklaringer

Dominansperspektivet har mange ulike varianter, men felles for dem alle er at de ser på kjønnsrollene som noe samfunnsskapt. Den kjønnsrelaterte mobbingen er et uttrykk for menns makt over kvinner i en eller annen form. Den amerikanske professoren Catharine MacKinnon har vært sentral i å utvikle teorier om forholdet mellom seksualitet, kjønn og makt. For henne er seksualitet og kjønn et produkt av samfunnsmessige forhold. Menn og kvinner oppdras i ulike seksuelle roller, hvor kvinnen blir gjort til seksuelt objekt for mannen. Den pornografiske fremstillingen av kvinnen er, ifølge MacKinnon, det fremste eksemplet på erotisering av kvinners underordning, som igjen er å finne i den heteroseksuelle par relasjonen (MacKinnon 1987:52-53).

MacKinnon ser seksuell trakassering som en forlengelse av den heteroseksuelle par relasjonen, hvor konstruksjonen av kvinnelighet er et ønske om mannlig dominans: ”Jeg mener at kvinnelighet som vi kjenner den er det som gjør at vi ønsker oss mannlig dominans, som på ingen måte er i vår interesse.” (ibid:54). MacKinnon setter likhetstegn mellom kvinnelighet og ønske om underordning. I arbeidet mot seksuell trakassering er det vanlig å skille seksuell trakassering fra annen seksuell aktivitet, og derfor etablere et skille mellom flørting og seksuell trakassering. Flørting er ønsket, mens seksuell trakassering handler om makt til å utføre seksuelle handlinger som er ensidige. MacKinnon mener denne distinksjonen mellom sex og makt ikke er fruktbar, siden seksuell trakassering er et kontinuum av den frivillige flørtende seksuelle relasjonen mellom menn og kvinner under patriarkatet (MacKinnon 1993). Kvinner som gruppe er underordnet menn som gruppe i samfunnet, og denne underordningen må ligge til grunn for lovgivning mot seksuell trakassering og diskriminering (ibid).

En annet dominansperspektiv er som blant annet ligger til grunn for den første norske undersøkelsen av seksuell trakassering er den såkalte kontinuum av seksualisert vold. I ”Sex i arbeid(et)” mener professor Karin Widerberg (1992) at seksuell trakassering må ses som en vedvarende relasjon, enn flere enkelthendelser. Hun mener at seksuell trakassering er et kontinuum av maktrelasjonen mellom kjønnene. Mange enkelthendelser utgjør til sammen seksuell trakassering, og at de hendelsene kan ofte være vanskelige å skille fra hverandre. Norges fremste forsker på seksuell trakassering og overgrep i idrettsmiljøer professor Kari Fasting, forsker utefra dette perspektivet. Når de har kartlagt seksuell trakassering og overgrep i idrettsmiljø, så ser de den organisatoriske diskrimineringen av kvinner og nedsettende utsagn om kvinners prestasjoner, den uønskede seksuelle oppmerksomheten og fysisk seksuelle overgrep som handlinger som henger sammen og ofte kommer som følge av hverandre (Brackenridge og Fasting 2005: 3).

Liberale forklaringer

Det liberale perspektivet vektlegger i mindre grad hvordan kvinner som gruppe blir underordnet, men heller hvordan seksuell trakassering legger hindringer i veien for et rettferdig samfunn. Den amerikanske juristen Drucilla Cornell er en viktig kritiker av hva som kan sies å være en for rigid maktstruktur i blant annet MacKinnons forståelse av forholdet mellom kjønnene. Kvinners seksualitet består ikke bare av et begjær til underordning og hun legger til: ”Feminisme må kjempe for å skape rom for, og ikke, skape nye barrierer for kvinners utforskning av egen seksualitet (Cornell 2000:554). Det er viktig å understreke at Cornell ikke benekter kvinners underordning, men hun vil ikke det skal ligge som et premiss i en lov mot seksuell trakassering. Hun mener kjernen i problemet med seksuell trakassering er retten til personlig autonomi. Vern mot seksuell trakassering handler om vern av den enkeltes rett til frihet. Hun definerer det som et privat domene, hvor man ikke blir utsatt for stereotype forestillinger om sitt eget kjønn eller legning. Der man har mulighet til å utvikle et seksuelt uttrykk på egne premisser og til å leve uten skam for sitt kjønn. Målet hennes er å beskytte og danne et privat rom hvor et kvinnelig sekssubjekt kan komme til uttrykk og kreve sin plass. Cornell tar også avstand fra forståelser som forklarer seksuell trakassering med kvinnen som ”fristerinne” med korte skjørt, eller som uttrykk for menns biologi. Men hun skiller lag med blant annet MacKinnon om heteroseksualiteten i seg selv skal forstås som en maktstruktur og

om kvinnens avmektige posisjon er det eneste utgangspunkt for å diskutere kjønnsrelatert mobbing.

Problemet med MacKinnons forståelse er etter min mening at den ikke klarer å teoretisere endringene og forbedringene som har skjedd når det gjelder kvinners kontroll over eget liv og seksualitet. Et teoretisk apparat som kun kan beskrive kvinner som undertrykt kan stå i fare for å bli til en selvoppfyllende profeti, i stedet for en frigjørende innsikt. Men når det er sagt, så er det ikke alle teorier som legger kvinners underordning til grunn som er like rigide.

Kjønnsrelatert mobbing og heterosexisme

”Homo” er det vanligste skjellsordet mot gutter (Witkowska 2005, Eliasson 2007, Sundnes 2003). Heterosexisme referer til alle former for diskriminering, usynliggjøring av ikke-heterofile personer og kan sammenlignes med rasisme. I den vestlige kulturen er heteroseksualiteten normen, som gir seg uttrykk i at heteroseksualiteten blir tatt for gitt. Et begrep som brukes for å beskrive dette er heteronormativitet. Den amerikanske professoren i retorikk Judith Butler (1999) har sett på hvordan man kan forstå seksualitet og kjønn sammen, i det hun kaller den heteroseksuelle matrisen. Det finnes to kjønnskategorier som har motsatte egenskaper, som knyttes sammen med hjelp av begjær. Begjæret mellom ”mann” og ”kvinne” brukes for å forklare kjønnsforskjellene og forsvare dem. Heteroseksualiteten som norm er dermed med på holde kategoriene mann og kvinne stabile, ifølge Butler. Heteronormativiteten gjør at vi til en hver tid har klare forestillinger om hva som er kvinnelige egenskaper og hva som er mannlige. Denne formen for kategorisering av mennesker preger unge menneskers mulighet til å kunne gjøre det de har lyst til og være den de er.

Teorien om heteronormativitet er utgangspunktet for flere studier av heterosexisme, homofobi og homonegativisme blant ungdom. Dette er en form for kjønnsrelatert mobbing som har seksualitet som utgangspunkt. Når ”homo” blir brukt som skjellsord, handler det om at en virkelig gutt er heteroseksuell. Prosessen med normalisering av identitet, og tilhørende kulturelle stigma hvis man bryter med de kulturelle kodene, viser hvilken makt som ligger i hverdagslivets vaner og oppfatninger. Seksuell ryktespredning er et eksempel på det. Ryktene handler om å stemple både gutter og jenter som ikke følger ”reglene” for riktig kvinnelighet og mannelighet.

Kjønnsrelatert mobbing og sosial klasse

De har de siste årene kommet flere studier som har betonet forskjeller mellom kvinner, og ikke bare forskjellene mellom kvinner og menn. I Norge har klasses skillet mellom kvinner historisk og kulturelt vært knyttet til seksualvaner og fremtreden (Telste 2003). En kvinnes vulgaritet bestemmes av hennes klesstil, språkbruk og seksualvaner, og det er her hennes plass i det kulturelle klassehierarkiet blir synlig. Klasse bestemmes ikke bare ut fra lommeboken eller yrke, men reproduseres og gjøres naturlig gjennom kulturelle koder og symboler (Skeggs 1997).

Klasse har også vist seg å ha betydning for seksualdebuten for jenter. Jenter fra arbeiderklassen debutterer tidligere enn jenter fra middelklassen i Oslo. Det betyr ikke at jenter fra øvre middelklasse ikke gjør seksuelle erfaringer, men at de venter med samleie. Forskeren bak undersøkelsen, forsker Anne Karin Valle mener at det kan bety at jenter fra øvre middelklasse bruker tid til å bli kjent med sin egen seksualitet og sine egne behov (Fett 2005). Det behøver ikke å være den eneste forklaringen. Det kan godt hende at middelklassejentene har strengere krav til å følge normer for korrekt oppførsel, enn arbeiderklassejentene. Middelklassejentene risikerer kanskje mer ved å bryte med det rådende kvinnelighetsidealet.

Antropologen Fanny Ambjørnsson har gjort en studie av forskjellen mellom arbeiderklassejenter og middelklassejenter på en videregående skole i Sverige. Hun mener at "hore" ikke bare er et kjønnsstempel, men også et klassestempel. Jentene på Barn og Fritid (arbeiderklassejenter) hadde et råere språk og brukte ord som "hore" seg imellom, og de snakket med forakt om jentene fra middelklassene som var "pripne og veldresserte". Jentene på samfunnsvitenskaplinja derimot, mente at det kanskje ikke var så rart at jentene på Barn og Fritid ble kalt hore, siden de ropte det til hverandre. De syntes Barn og Fritid - jentene var vulgære, og brukte altfor mye sminke og grovt snakk. Selv om stigmatisering går begge veier, har "middelklassekvinneligheten" høyere verdi: "Når Jenny med forakt i stemmen forklarer at samfunnsjentene er tilgjorte og fine i kanten, innebærer det derfor ikke samme stigma, som når Karin antyder at BF-jentene knuller rundt og skaffer seg barn fordi de er umodne" (Ambjørnsson 2004:57).

Seksuell atferd er en klassemarkør, og får konsekvenser for forståelsen av seksuell trakassering og hvilke arbeidsmetoder som kan brukes for å forebygge det. Ambjørnsson har satt spørsmålet på spissen, ved å spørre om kampanjer mot seksuell trakassering som ikke tar

hensyn til klasse, bare overfører middelklassens kvinnelighetsideal og forakt for arbeiderklassejentene (Ambjørnsson 2003). Forskjellen mellom jenter kan være vel så viktig som å se på forskjellen mellom jenter og gutter. Ulike jenter oppfatter det å bli utsatt for kjønnsstemplende ord forskjellig. Disse forskjellene er det verdt å merke seg når man skal diskutere tiltak mot kjønnsrelatert mobbing.

Kjønnsrelatert mobbing og kulturelle forskjeller

Den 8. mars gikk AP-sentralstyre medlem og stortingspolitiker Seara Khan ut i VG og sa: ” - På skoler med mange innvandregutter er det vanlig at det ropes «ludder» og «hore» etter både lærere og kvinnelige medelever. Her må vi ta et oppgjør med holdninger som ikke kan få lov til å bre seg videre.” Hvis hun har blitt sitert riktig uttaler hun seg om forskjeller vi vet lite om. Først gjennom å finne ut hva som er likhetene og hva som er de konkrete forskjellene mellom innvandrerskoler og andre skoler kan man utvikle tiltak som adresserer problemene. Konservativ og tradisjonelle forestillinger om seksuelle kjønnsroller og jenters seksuelle ærbarhet finnes ikke bare i patriarkalske innvandremiljø, men kan også finnes i mer hvite miljøer. Det er sannsynlig at forskjeller finnes, men likhetene mellom undertrykkende praksiser og forestillinger er nok også tilstede. Det finnes rett og slett for lite forskning om kjønnsrelatert mobbing og seksuelle overgrep til å si hva forskjellene og likhetene består av.

Kapitel tre: Omfanget av heterosexisme og seksuell trakassering

Kjønnsrelatert mobbing består av ulike former for diskriminering, trakassering eller vold basert på kjønn eller seksualitet. De fleste undersøkelser har tatt utgangspunkt i enten seksuell trakassering eller seksuelle overgrep. Seksuell trakassering defineres som seksuelle eller kjønnelede tilnærmelser som er uønskede, truende eller uvelkomment for den som blir utsatt. Det betyr at hva som oppleves som seksuell trakassering kan variere mye fra person til person og fra situasjon til situasjon. I tillegg tar flere undersøkelser utgangspunkt i at det er glidende overganger mellom kjønnsdiskriminering, seksuell trakassering og seksuell overgrep (Fasting m.fl. 2003). Menneskers grenser varierer, og hva som er gjensidige seksuell oppmerksomhet og handlinger er som oftest veldig fint, men det som er ensidig kan være et grusomt overgrep.

Forskere foretrekker å dele opp mellom kjønnsdiskriminering og seksuell trakassering (Witkowska 2005 og Duncan 1999). Trakassering deles ofte opp i tre former: verbal, ikke-verbal og fysisk trakassering. (Fitzgerald m. fl. 1997). Verbale uttrykk for seksuell trakassering kan være bruk av kjønnsord, seksuelle hentydninger eller kommentarer om kropp og utseende. Ikke-verbale former for seksuell trakassering kan være seksuelle gester og pornografiske bilder. Fysisk trakassering er å beføle noen uten at de ønsker det. Den siste formen grenser opp i mot seksuelle overgrep.

Omfangsundersøkelser

Studiene av seksuell trakassering har ulike fokus. Noen fokuserer på språkbruk, mens andre forsøker å finne omfanget av fysiske krenkelser. Noen av studiene er gjort med spørreskjema, mens andre studier har blitt gjort ved hjelp av å være tilstede på skolen for å intervju og se på hvordan elevene samhandler. Det er viktig å understreke at hva slags definisjon av kjønnsrelatert mobbing som legges til grunn, gir ulike resultat. Jeg vil først gå gjennom noen norske undersøkelser, mens jeg vil gå grundigere igjennom de svenske omfangsundersøkelsene. De fleste undersøkelsene viser at seksuell trakassering er utbredt, med unntak av Dan Olweus' undersøkelse.

Norske undersøkelser

Det er gjort en landsomfattende undersøkelse på forekomsten av kjønnsrelatert mobbing i Norge, som del av professor Dan Olweus sin undersøkelse av forekomsten av mobbing. I tillegg referer jeg to undersøkelser av seksuell overgrep og seksuell trakassering i idrettsmiljøer. Olweus kommer fram til langt lavere resultater enn de andre undersøkelsene.

Kjønnsrelatert mobbing i skolen: Dataene er samlet inn fra ca. 4000 Oslo-elever, og viser at den seksuelle mobbingen forekommer i mindre grad enn den generelle mobbingen. Den generelle definisjonen av mobbingen er tideligere nevnt i første kapitel. Spørsmålsstillingen Olweus bruker er: ”Jeg er blitt mobbet med ubehagelige ord, kommentarer, tegn eller handlinger som har seksuell betydning.” med fem svar alternativer for frekvens. (Olweus 1996) Han fant at den seksuelle mobbingen avtar jo eldre elevene blir. Undersøkelsen ble gjennomført fra fjerde til tiende klassesetrinn. I fjerde klasse viste undersøkelsen at 8,2 prosent av jentene ble utsatt for seksuell mobbing, mens det i tiende klasse var det 4, 2 prosent. Guttene i fjerde klasse var tallet 11, 4 prosent i fjerde klasse og 4 prosent. Og sammenlagt var det 12, 1 prosent av jentene som hadde blitt utsatt for generell mobbing og 5,5 prosent som hadde blitt utsatt for seksuell mobbing. For guttene var tallet litt høyere med 13, 1 prosent som hadde blitt utsatt for generell mobbing og 6,3 prosent som hadde blitt utsatt for seksuell mobbing. Olweus har gjennomført undersøkelser i 2004 og 2005 som viser en nedgang av alle typer mobbing, også den seksuelle mobbingen, etter gjennomføring av Olweus- programmet mot mobbing og anti-sosial atferd (Olweus 2004 og Olweus 2005).

Seksuell trakassering i idrettsmiljøet: Det er gjort en undersøkelse blant eliteidrettsutøvere, som har blitt sammenlignet med ikke-eliteidrettsutøvere (Fasting m.fl 2003). Her blir seksuell trakassering og seksuelle overgrep sett på som handlinger som har sammenheng med hverandre. Spørreskjema som ble sendt ut var en del av en større undersøkelse av kvinnelige toppidrettsutøvere med spørsmål om doping, spiseforstyrrelser og seksuell trakassering. Det var 533 sportsutøvere som deltok i undersøkelsen og det var 516 som deltok i kontrollutvalget av ikke-eliteidrettsutøvere. Skjema bestod av elleve spørsmål, om både milde og grovere former for seksuell overgrep. De ble spurt om de hadde blitt utsatt for gjentatte uønskede seksuelle kommentarer om kropp, privat liv, seksuell orientering og spørsmål som omhandlet voldtekt eller forsøk på voldtekt. Sportsutøverne ble spurt om de hadde opplevd det fra en trener eller person med myndighet og hvilket kjønn overgriperen

hadde, for kontrollgruppen ble denne overordnede eksemplifisert med en lærer eller sjef. Undersøkelsen har blitt fordelt etter alder og jeg gjengir tallene som gjelder for aldersgruppen 15-18 år. Det er nesten ingen forskjell mellom kontrollgruppa og idrettsjentene. Omkring 46 prosent av dem har opplevd seksuell trakassering eller seksuelle overgrep. En tendens som var tydelig i alle aldersgruppene var at andelen som hadde opplevd seksuell trakassering fra en autoritetsfigur var høyere for idrettsutøverne. Selv om tallet bare var statistisk gyldige for den eldste gruppen, så var tendensen den samme blant yngre idrettsutøvere. Så mange som 42 prosent av idrettsutøverne var blitt trakassert av en mannlig autoritetsfigur.

Seksuelle overgrep blant ungdom i Oslo: Svein Mossige (2001) gjorde en studie av forekomsten og holdninger til seksuelle grensekrenkelser og seksuelle overgrep. Den handler i utgangspunktet ikke om kjønnsrelatert mobbing, men tar for seg grenselandet mellom seksuelle overgrep og grov seksuell trakassering. Undersøkelsen omfattet 710 ungdommer i alderen 18 til 20 år i Oslo. Den viste at 31 prosent av jentene hadde blitt presset til seksuelle handlinger de ikke ønsket. I flere av hendelsene hadde overgriperen benyttet seg av sterkt press eller fysisk makt. Mange av overgrepene hadde foregått mens jentene var 15 til 19 år, og de som presset dem var en gutt mellom 15 og 24 år. Syv prosent av guttene hadde blitt presset til seksuelle handlinger, men få hadde opplevd sterkt press. Mossige fant at de guttene som viste aksepterende holdninger til voldtekt også tilsluttet seg stereotype kjønnsroller. De guttene som hadde disse holdningene ga liten tilslutning til egenskaper som omsorg, vennlighet, forståelse for andre og ømhet.

Svenske studier om seksuell trakassering

I Sverige har det blitt gjennomført flere omfangstudier av seksuell trakassering blant ungdom. Felles for disse studiene er at de har spurt om fornedrende praksiser og ikke et generelt spørsmål om man har blitt mobbing basert på seksualitet. I 1996 publiserte Stockholms skolenes informasjonsenhet en studie – STOPP seksuell trakassering. Spørreskjemaet ble besvart av 714 jenter i niende klasse og første år på videregående. Den viste at 47 prosent av jentene hadde blitt utsatt for seksuell trakassering på skolen. Fenomenet forekom oftere i miljøer som hadde flere gutter enn jenter (Kullenberg og Ehrenlans 1996). En undersøkelse fra Örebro i 1997 blant gutter og jenter på alle ungdomsskoletrinn kom fram til at over halvparten av jentene hadde blitt utsatt for seksuell trakassering. 30 prosent av guttene hadde

utsatt jenter for seksuell trakassering og 55 prosent hadde blitt kalt for homo eller lignende av jenter (Johansson og Langell 1997).

Ingen av disse undersøkelsene er landsomfattende, mens det er gjort to landsomfattende studier av forekomsten av seksuell trakassering og verbal trakassering.

Ewa Witkowska har skrevet doktorgraden "Sexual harassment in schools" (2005) som dokumenterer både omfanget av ulike typer seksuell trakassering, hva eleven vet om seksuell trakassering og om eleven synes det er et alvorlig problem på skolen. I studien blir seksuell trakassering definert som: "upassende og uakseptabel oppførsel av seksuell eller kjønnnet natur, som påvirker elevens rett til et oppbyggelig, respektfullt og trygt læringsmiljø" (Ibid: 17). Et omfattende spørreskjema ble sendt til et tilfeldig utvalg av 2200 ungdom født 1983, og endte opp med svar fra 440 gutter og 540 jenter. Witkowska undersøkte hvor vanlig det var ved å spørre om det hadde skjedd i løpet av det siste skoleåret, og hvor ofte det skjedde (daglig, ukentlig eller en gang i måneden). Witkowska deler det inn i fire typer: Verbal, ikke-verbal, fysisk trakassering og lærer-til-student trakassering. Kategorien ofte, vil si enten en gang i måneden, en gang i uke eller hver dag. Et av målene med undersøkelsen var å se hvilke spørsmål og typologier som er fornuftige i undersøkelser av seksuell trakassering blant ungdom.

Dette er noen av resultatene hun kom fram til. Ofte vil her si en gang i måneden, en gang i uka eller hver dag.

Hva jentene hadde vært utsatt for i løpet av et skoleår

Verbal trakassering

77 prosent hadde blitt utsatt for fornedrende uttalelser om kjønnnet sitt. 32 prosent opplevde det ofte.

77 prosent hadde blitt utsatt for seksuelle samtaler. 44 prosent opplevde det ofte

71 prosent hadde blitt utsatt for offentlige utseende rangeringer. 28 prosent opplevde det ofte.

65 prosent hadde blitt utsatt for kommentarer om deres private liv. 23 prosent opplevde det ofte.

56 prosent hadde hørt fornedrende uttalelser om seksualiteten sin. 23 prosent opplevde det ofte.

37 prosent hadde blitt kalt for hore, ludder, bitch. 16 prosent opplevde det ofte.

26 prosent hadde opplevd press om seksuelle tjenester. 14 prosent opplevde det ofte.

25 prosent hadde blitt utsatt for seksuelle ryktespredning. 9 prosent opplevde det ofte.

17 prosent hadde opplevd å bli kalt lesbe, homo og lignende. 13 prosent opplevde det ofte.

Ikke verbal trakassering

61 prosent hadde opplevd antydninger om et seksuelt forhold. 28 prosent opplevde det ofte.

52 prosent hadde blitt sett på en seksuell og ubehagelig måte. 24 prosent opplevde det ofte. 41 prosent hadde opplevd å bli strøket på eller gnidd inntil på et seksuelt vis. 17 prosent opplevde det ofte. 32 prosent hadde blitt dratt i klærne på et seksuelt vis. 8 prosent opplevde det ofte. 26 prosent hadde opplevd å bli fulgt etter av en person de hadde avvist. 11 prosent opplevde det ofte. 12 prosent vist pornografiske bilder. 8 prosent opplevde det ofte. 8 prosent hadde opplevd seksuell graffiti. Ingen hadde opplevd det ofte.

Seksuelle overgrep som har skjedd i løpet av ett skoleår

27 prosent hadde blitt kløpet eller klemt på seksuelt vis.
13 prosent hadde blitt tatt på intime kroppsdeler.
2 prosent hadde blitt holdt deg fast eller presset deg opp i et hjørne og dratt av klærne.

Andelen jenter som hadde opplevd at læreren trakasserte.

14 prosent hadde hørt nedsettende kommentarer om kjønn og seksualitet av læreren
12 prosent hadde blitt tatt på en måte som de synes var ubehagelig av læreren
2 prosent hadde fått forslag, ønsker eller krav om seksuell tjenester eller et seksuelt forhold av læreren.

De vanligste formene for seksuell trakassering var å høre fornedrende kommentarer om kjønn, utsatt for seksuelle samtaler og bli utsatt for utseende rangeringer. Over 50 prosent av jentene hadde blitt utsatt for det, og mange av dem (mellom 28-44 prosent) hadde opplevd det ofte, som vil si enten hver dag, en gang i uka eller en gang i måneden. 37 prosent ble kalt for ludder, bitch eller hore og 16 prosent opplevd det ofte. 27 prosent hadde blitt klådd på og 13 prosent hadde blitt tatt på intime steder.

Hva guttenes hadde vært utsatt for i løpet av ett skoleår

Verbal trakassering

66 prosent hadde blitt utsatt for fornedrende uttalelser om kjønn. 26 prosent opplevd det ofte.
71 prosent hadde blitt utsatt for seksuelle samtaler. 47 prosent opplevde det ofte
62 prosent hadde blitt utsatt for offentlige utseende rangeringer. 28 prosent opplevde det ofte.
58 prosent hadde blitt utsatt for kommentarer om deres private seksuelle liv. 30 prosent opplevde det ofte.
53 prosent hadde hørt fornedrende uttalelser om seksualiteten sin. 32 prosent opplevde det ofte.
36 prosent hadde blitt kalt for hore, ludder, bitch. 49 prosent opplevde det ofte.
24 prosent hadde opplevd press om seksuelle tjenester. 18 prosent opplevde det ofte.
24 prosent hadde blitt utsatt for seksuelle ryktespredning. 17 prosent opplevde det ofte.
53 prosent hadde opplevd å bli kalt lesbe, homo og lignende. 32 prosent opplevd det ofte.

Ikke verbal trakassering

55 prosent hadde opplevd antydninger om et seksuelt forhold. 38 prosent opplevde det ofte.

34 prosent hadde blitt sett på en seksuell og ubehagelig måte. 22 prosent opplevde det ofte. 52 prosent hadde opplevd å bli strøket på eller gnidd inntil på et seksuelt vis. 28 prosent opplevde det ofte. 20 prosent hadde blitt dratt i klærne på et seksuelt vis. 17 prosent opplevd det ofte. 24 prosent hadde opplevd å bli fulgt etter av en person de hadde avvist. 16 prosent opplevde det ofte. 16 prosent vist pornografiske bilder. 20 prosent opplevde det ofte. 7 prosent hadde opplevd seksuell graffiti. Ingen hadde opplevd det ofte.

Seksuelle overgrep som har skjedd i løpet av skoletiden

- 34 prosent hadde blitt kløpet eller klemt på seksuelt vis.
- 21 prosent hadde blitt tatt på intime kroppsdeler.
- 2 prosent hadde blitt holdt deg fast eller presset deg opp i et hjørne og dratt av klærne.

Andelen gutter som hadde opplevd at læreren trakasserte.

- 9 prosent hadde hørt nedsettende kommentarer om kjønn og seksualitet av læreren
- 7 prosent hadde blitt tatt på en måte som de synes var ubehagelig av læreren
- 2 prosent hadde fått forslag, ønsker eller krav om seksuell tjenester eller et seksuelt forhold av læreren.

Over halvparten av guttene hadde også vært utsatt for kommentarer om utseende, seksualiteten og hørt fornædrende kommentarer om kjønn eller seksualiteten sin. Halvparten hadde vært utsatt for homofobisk navnekalling og 32 prosent opplevde det ofte. Guttene er mer utsatt for fysisk trakassering, noe Witkowska mener handler om at det er mer forventet at gutter skal drive med fysisk vold mot hverandre for å måle styrke.

Både guttene og jentene rapporterer at de har vært utsatt for seksuell trakassering av en lærer, både når det gjelder kommentarer og 2 prosent av både guttene og jentene har følt seg presset til seksuelle tjenester.

Andre funn

49 prosent av jentene synes at seksuell trakassering var et problem på skolen deres og 15 prosent mente det var et alvorlig problem. Jentene rapporterte om å bli utsatt for mer trakassering enn guttene. Halvparten av jentene og en tredje del av guttene mente det var et problem på skolen deres. Dette kan tyde på som andre undersøkelser viser at det ikke får like store konsekvenser for gutter når de blir utsatt for seksuell trakassering (Gådin og Hammarström 2005). Et annet veldig interessant funn, at selv om det er en høy frekvens av ungdommen som krysser av på at de har blitt utsatt for ulike sjikanerende praksiser, så svarer bare 14 prosent at de har blitt utsatt for seksuell trakassering. Witkowska konkluderer med at

undersøkelsen viser at ”svenske skoleelever blir utsatt for en mengde med uønskede og uakseptable handlinger av seksuell eller kjønnet karakter. Elevene var uvillige til å betegne handlingene som seksuell trakassering, selv om de mente de var et skolemiljøproblem.” (Witkowska 2005:16). I undersøkelsen spurte Witkowska om de viste hva seksuell trakassering var og hva som var deres viktigste kilde til informasjon. Alle svarte at de visste hva seksuell trakassering var, og den viktigste kilden til informasjon var ikke skolen eller hjemmet, men media.

Miriam Eliasson (2007) har gjort en omfangsundersøkelse av verbal trakassering i skolen. Seksten ulike skoler med 1006 studenter fordelt i sjetten og åttende klasse deltok i undersøkelsen, for å se på forekomsten av verbal trakassering, og hvilken betydning trakasseringen hadde får psykisk helse. I tillegg tilbrakte hun ti skoledager ved to ulike skoler og intervjuet noen elevene når skoleåret var omme.

Frekvens: Rundt tre prosent av elevene blir kalt ”hore” hver dag, 6 prosent av jentene ble kalt det to til tre ganger i uka og 4 prosent av guttene hadde blitt kalt det. Kjønnsforskjellen blir først tydelig når det gjelder hvem som blir kalt det en gang i måneden. 22 prosent av jentene blir kalt hore en til to ganger i måneden, opp imot 6 prosent av guttene.

Gutter trakasserer mest: Det er i hovedsak gutter som trakasserer. 52 prosent av tilfellene er det en gutt mot ei jente, 15 prosent er det en jente mot ei jente, 5 prosent er det en jente mot en gutt, mens i 67 prosent av tilfellene er det en gutt mot en annen gutt.

Gutter blir trua, mens jenter blir kalt ”hore”: Jenter opplevde oftere seksuell navnkalling, mens guttene opplever oftere verbale trusler. De opplevde omtrent like mye verbal trakassering, men jentene var mer utsatt for seksuell trakassering.

Øker med alderen: Det er mer verbal trakassering i åttende klasse enn i sjetten klasse.

Konsekvenser av trakasseringen: Alle former for verbal trakassering hadde sammenheng med elevenes trivsel på skolen og velvære. Det måtte ikke være ofte, repetert eller kombinert med andre former for fysisk trakassering for å ha effekt på hvordan eleven følte seg.

Problematiske sider ved omfangsundersøkelser

Dan Olweus får langt lavere verdier i sin undersøkelse og finner motsatt tendens enn Miriam Eliasson når det gjelder om trakassering øker med alderen. Hans tallmateriale viser i motsetning til Eliasson mindre og mindre seksuell mobbing. Dette tyder på at det er uenighet om hvordan kjønnsrelatert mobbing skal begrepsfestes, siden både Eliasson og Witkowska

spør etter konkrete praksiser som er uønskede, mens Olweus anvender en mer generell mobbedefinisjon. Det er noen problemer knyttet til omfangsundersøkelser av seksuell trakassering. Seksuell trakassering er et kjønnet spørsmål, og berører stereotype forestillinger om kvinnelighet og mannlighet, og hva som er de rådende kjønnsnormene. Sosiologen Stina Jeffners (1997) kvalitative undersøkelse av 17 år gamle ungdoms forestillinger om voldtekt viser at det som er en voldtekt i juridisk forstand, ikke nødvendigvis blir definert som en voldtekt av ungdommene. De var enig i at en voldtekt var alt som skjer etter at jenta har sagt nei, men det var ulike faktorer som spilte inn for om det kunne klassifiseres som et overgrep. Hvis ungdommen skulle definere det som en voldtekt var det avhengig av:

- måten det ble sagt nei på
- om det var i en "kjærlighetsrelasjon"
- alkoholpåvirkning
- om voldtekten ble utført på ei ærbar jente eller ei jente med dårlig rykte (forestillinger om "hora")
- om det ble gjort av en "vanlig gutt" og ikke en "avvikende" mann
- om voldtekten hadde negative konsekvenser for den utsatte

(Jeffner 1997:190)

Det finnes kulturelle og sosiale forestillinger om sex og kjønn som er med på å bestemme om noe forstås som et overgrep eller ikke. Jeffners undersøkelse handlet om voldtekt og har ikke et generaliserbart utvalg, men hennes studie kan si noe om de kulturelle forestillingene som er virksomme når det gjelder seksuell trakassering.

Det kan være skamfullt for gutter å innrømme at de har vært utsatt for seksuell trakassering, fordi det bryter med den tradisjonelle oppfatning av mannen som pågående og seksuelt aktiv. Det kan også være at gutter mangler et vokabular for å beskrive seksuell trakassering (Pedersen og Jordheim Larsen 2005). Annen forskning viser at gutter er svært flinke til å si fra hvis de blir fratatt privileger (Duncan 1999).

Seksuell trakassering blir i mindre grad rapportert av skoleungdom og studenter (Witkowska 2005 og Paludi 1997:233). Undersøkelsen til Witkowska viser at ungdom ikke begrepsfester uønsket og uakseptabel seksuell oppmerksomhet som seksuell trakassering. I Dan Olweus' sin undersøkelse blir ikke de uakseptable handlingene, ordene eller oppførselen beskrevet konkret, mens det gjøres i spørreskjema til Witkowska. Ungdommen svarer at de blir utsatt, men ikke at de blir utsatt for seksuell trakassering. Det kan være en av grunnene til at hun får så høye tall i motsetning til Olweus.

De ulike tallene som en definisjon av seksuell trakasserende praksis og en mer generell mobbedefinisjon tyder på at det kan være to ulike fenomener som forekommer og må begrepsfestet på ulikt vis. En annet viktig funn er at både gutter og jenter i Witkowskas undersøkelse mener at seksuell trakassering er et alvorlig problem på sin skole. I den undersøkelsen var seksuell trakassering satt opp som en egen kategori ved siden av mobbing. Ungdommen mente også at skolen skal ta mer ansvar for hindre seksuell trakassering og at den som trakasserer skal bli straffet hardere (Witkowska og Menckel 2002).

Omfanget av heterosexisme

Det er ikke laget noen omfangsundersøkelser på heterosexisme blant barn og ungdom i Norge. Den tidligere nevnte Witkowskas undersøkelse viser at kjønns spesifikke ord som ”homo” er vanlig blant svenske skoleelever. Gjennom den omfattende norske undersøkelsen Ung i Norge 2002 vet vi noe om holdninger til homofile og livskvaliteten til de som definerer seg som homofile. Ung i Norge er en omfattende spørreundersøkelse av 12000 norsk ungdom, stilte de et spørsmål for å kartlegge ungdoms holdninger til homofile. De fikk ungdommen til å rangere ulike ungdomsgruppers prestisje, som ”miljøaktivist”, ”kristne”, ”idrettsungdom” og ”homofile”. De fant at jenter hadde aksepterende forhold til homofile, mens guttene var skeptiske. Jentene plasserte ”den homofile” på linje med ”miljøaktivister” og ”innvandrere”, mens guttene mente den ”homofile” hadde bare litt mer prestisje enn ”nynazisten” (Pedersen 2005:237). Disse tallene tyder på at unge gutter har svært negative holdninger til homofile.

I Sverige er det gjort en studie av anmeldte tilfeller av hatkriminalitet mot homofile. I 2004 var det 367 anmeldelser av hatkriminalitet mot homofile. 51 prosent av de som var mistenkt for å utføre volden var under 20 år og 38 prosent av de som anmeldte var under tjue år. Fjorten prosent av de anmeldte forholdene hadde foregått på skolen og 22 prosent hadde sendt trusler og sjikane på sms. (Tiby og Sörberg 2006)

Forekomsten av seksualisert mobbing med ny teknologi

SAFT(Safety Awareness Facts and Tools) -forsker Petter Bea Brandtzæg spør om noen har opplevd seksuell trakassering på sin blogg, og ei jente svarer: ”Har vært utsatt for mye rart på nett..”vil du se på webcam?” og så når han setter den på..så ser jeg bare ham ronke seg..er det sextrakassering? jeg kaller det bare for en god kandidat for blokk knappen ;)”

Jenta er ikke sikker på om det er sextrakassering, men hvis de hadde befunnet seg på samme sted og ikke bak hver sin skjerm hadde hun sikkert ikke vært i tvil. To jenter ved Klepp ungdomsskole fikk lagt ut med bilde og en oppfordring om man kunne stemme på hvem som var styggest (VG NETT 09.12.2006). Seksuell trakassering kan ta nye former med bruken av elektronisk teknologi, men vi vet lite om forekomsten av det. I SAFT undersøkelsen viser de til noen tall om uønskede seksuelle kommentarer.

SAFT hadde som målsetning å kartlegge barns bruk av elektroniske medier og potensielle risikoadferd. Målgruppa var barn i alderen 9-16 år og et spørreskjema ble fylt ut i en klassesstime på skolen. I alt ble 888 intervjuer ble gjennomført. Undersøkelsen viste at barns tilgang og bruk av internett har økt. I forhold til mobbing og seksuell trakassering fant man ut at 67 000 (14 prosent) norske barn mellom 9-16 år som bruker internett har sendt hatefulle kommentarer på internett. 75.000 har mottatt en e-post som har plaget eller skremt dem. Av disse har 19 prosent fortalt det til en voksen, mens 10 prosent har kontaktet politiet. 24 prosent av de som bruker internett har opplevd å få uønskede seksuelle kommentarer. Det er en overvekt av gutter som mottar disse. (<http://www.saftonline.no/faktafraSAFT/2053/> 15.03.07)

Mye tyder på at kjønnsrelatert mobbing er vanlig blant ungdom, forstått som uønsket seksuell oppmerksomhet. Det er svært sprikende resultater mellom Olweus' og de andre undersøkelsene. Noe som tyder på at det trengs mer forskning og en diskusjon om den generelle mobbedefinisjonen fanger inn ulike former for seksuell trakassering. Tallene fra Ung i Norge om unge gutters holdninger til homofile kan tyde på at homonegativisme er et problem blant unge gutter. Det trengs mer konkret kunnskap om i hvilke situasjoner kjønnet mobbing foregår, hvem som mobber og på hvilke måter det er mulig å forebygge kjønnsrelatert mobbing. Et annet resultat det er verdt å merke seg er at definisjonen seksuell trakassering ikke nødvendigvis har gjenklang blant ungdom, selv om de opplever seksuell trakassering.

Kapitel fire: Hva ligger bak ordene og handlingene?

Undersøkelsene som handler om innholdet og hvilke forestillinger som ligger bak den kjønnsrelaterte mobbingen er et viktig supplement og korrektiv til omfangsundersøkelser. Forsker Neil Duncan formulerer det slik: ”Kvantitative undersøkelser avslører et frosset tablå av handlinger som er fastsatt i roller og kategorier laget av forskernes ulike forventinger”(Duncan 1999:5). Han har både gjort kvantitative og kvalitative undersøkelser av kjønnsrelatert mobbing blant ungdom, og beskriver forskjellen mellom dem slik: ”Siden jeg aldri møtte informantene mine eller tilbrakte mer enn et par timer på skolen deres, så hadde jeg heller ingen sympati med svarerne deres. Når en gutt påsto at han hadde blitt ”befølt” mot sin vilje av ei jente, hva betydde egentlig det? Hva var deres relasjon på den tiden? Var det en handling av gjengjeldelse, lyst eller bare for moro?” (Ibid). Kvalitative studier kan ikke si noe om omfanget av kjønnsrelatert mobbing eller si noe om hvordan gutter eller jenter generelt oppfatter situasjonen, men de kan si noe om fenomenet kjønnsrelatert mobbing blant barn og unge. Studier har ulike definisjoner og ulike utgangspunkt, men jeg har valgt å dele dem opp skjematisk etter hva slags type kjønnsrelatert mobbing de tar for seg. Noen av studiene har ikke primært kjønnsrelatert mobbing som tema, men behandler det som del av mer omfattende studier av ungdom, språk og seksualitet.

Språkbruk

“Jo, hun var liksom sammen med noen for å være sammen med noen. Men hvis hun hadde knulla med alle sammen. Da hadde hun virkelig fått horerykte på seg, men hun oppførte seg som hun hadde det, da ....” Beate (15) om ei jente med et seksuelt rykte. (Helseth 2005)

Det er skrevet to norske mastergradsoppgaver om kjønnsrelaterte skjellsord. Da fortrinnsvis ordene: ”Hore” og ”homo”. Anita Sundnes (2003) skrev primært om hvordan ungdom forhandlet og reagerte når de ble utsatt for skjellsord, men hun finner etter et feltarbeid på en videregående skole at på hennes skole er ”hore” og ”homo” de vanligste og mest sårende skjellsordene. En av konklusjonene hennes er at gutter har lettere for å forsvare seg mot stemplingen som ”homo” siden de tross alt kan avvise at de er det. ”Hore” derimot er både som et uttrykk for ikke-ærbar kvinnelighet og en praksis om å selge kroppen sin. Alle jenter kan i utgangspunktet oppføre seg som ei ”hore” selv om de ikke i praksis er prostituerte, ifølge Sundnes. Charlotte Bræck har en annen inngangsport til kjønnede skjellsord. Hun har

gjort en studie av forskjellen i bruk av kjønnede skjellsord mellom jenter på en vestkantskole og en østkantskole. Både jenter i øst og vest bruker ”hore” som skjellsord og rykte, og det er en viktig kontrollmekanisme som de bruker ovenfor hverandre. Få eller ingen av jentene avviser at det er galt å gi ei jente et rykte. Hun kan få et rykte hvis hun oppfører seg på en bestemt måte, det kan være måten hun kler seg på, at hun ligger med kjæresten til ei annen jente eller andre ting som blir oppfatta som å være en dårlig jente. Likevel er det forskjeller. Jenter i øst kan bruke ”hore” som et intimitetsord, det vil si et ord som betyr at man er gode venner. ”Hvis jeg og venninna mi har kjøpt en sjokolade...vi skal dele en sjokolade, og så spiser jeg over det som var mitt, da kan hun si: åh, du spiste mer, *hore*,” sier Amanda i studien. Det betyr ikke at jentene tar lett på å bli *kalt* hore og særlig ikke av gutter, men at det finnes forskjeller i språkbruk mellom jenter på en østkantskole og en vestkant skole.

Språk, seksualitet og makt

De svenske studiene til Maria Bäckman av seksualundersvisning og den tideligere nevnte studien til Fanny Ambjörnsson viser det samme som de norske mastergradsoppgavene. ”Hore” er det verste ordet og det er et viktig markør mellom en akseptert måte å være jente på og en ikke-akseptert måte å være jente på. Hvis ei jente bryter reglene så risikerer hun å bli stemplet. Deres studier og andre studier tyder på at seksualitet og kjønn er til stede i de fleste maktkamper som foregår mellom jenter og jenter, jenter og gutter og gutter og gutter. Den tideligere nevnte finske studien om vold i skolen gir mange interessante perspektiver på kjønnsrelatert mobbing blant barn og unge. Forskere har sett på sammenhengen mellom kjønnsrelatert mobbing og posisjonering i hvem som er populære på skolen. Målet med forskningsprosjektet var å se kjønn og seksualitet sammen. De tar utgangspunkt i at verken kjønnsrollene eller seksuell legning er naturlig, men som noe som skapes og gjenskapes i samfunnet vårt. Definisjonen forskerne bruker av seksualisert vold er i tråd med kontinuum perspektivet. ”Seksualisert vold blir forstått som fysisk, visuell eller seksuelle handlinger som oppleves av et menneske, i det øyeblikket eller senere, som en trussel, en invasjon eller et angrep, som har den effekten av å skade henne eller degradere henne og eller tar fra henne muligheten til å kontrollere intim kontakt med andre. Denne definisjonen inkluderer voldtekt, seksuelle overgrep, vold i nære relasjoner, seksuell trakassering, incest, overgrep mot barn og pornografi. Disse handlingene er oftest begått av menn, men ikke alltid, handlingene handler om menns aggressivitet mot kvinner og barn.” (Sunnari m. fl. 2003: 11).

Gutter og hegemonisk maskulinitet

”Mikeal: vel, det er en enkel forklaring for det, virkelig enkel. Du må være tøff for å bli populær, og da vil de ikke mobbe deg (...).” (Sunnari m.fl. 2003:42)

Flere av forskerne har sett på hva gutter må gjøre og hvordan de må oppføre seg for ikke å bli erta, utstøtt eller upopulære. De fleste av dem bruker den anerkjente mannsforskeren Robert Connells sitt begrep om hegemonisk maskulinitet. Den hegemoniske maskuliniteten er den måten å være mann på som har den ledende og dominerende posisjonen overfor både andre menns måter å være mann på og kvinner. Hvilke kulturelle praksiser eller kvaliteter som inngår i det å være hegemonisk maskulin kan variere fra kultur til kultur og fra sted til sted. Den hegemoniske posisjonen har makten til å definere hva det betyr å være en virkelig mann eller gutt og hva som er ”normal” mannlig oppførsel (Connell 1995). Tuija Huuki (2003) har gjort et etnografisk undersøkelse i seks uker av 46 sjette klassinger ved en middels stor skole i Nord-Finland. Hun finner at grenseoppdragningen mellom kjønnene ofte blir opprettholdt med vold, eller det vil si du blir utsatt for vold hvis de bryter med de grensene for normal kjønnsoppførsel. Gutter kan unngå å bli mobba hvis de viser at de har de riktige ”guttete” egenskapene som å være flink i sport, men de kunne også vise sin guttekompetanse med fysisk vold, eller ved gjøre farlige sportslige aktiviteter. Det samme finner Sara Manninen (2003) i sin studie av 59 elever i fjerde klasse på en etnisk blandet skole. Etniske finske gutter brukte makt og vold for å marginalisere innvandrere guttene, men også andre grupper. Volden ble ifølge Manninen brukt for å konstruere og opprettholde hierarkier i klasserommet, og for å demonstrere sin egen maskuline kompetanse.

En annen måte å vise at man er en virkelig mann på er å tåle en spøk, ifølge Huuki. Man skal takle sjikane og ikke ta seg nær av det, som del av den hegemoniske maskuliniteten. Huuki mener at det er et problem med mobbedefinisjonen og de antatte kjønnskillene mellom direkte og indirekte mobbing. Det sies at gutter oftere utsettes for direkte mobbingen og jenter for den indirekte. I definisjonen av indirekte mobbing er ikke det å fortelle vitser om noen med. Huukis studie finner at gutter ofte bruker vitser, som slem mobbing. Siden alle ler høyt, så er det vanskelig å forsvare seg mot. Hun mener konfliktene ikke handler om kjønn eller seksualitet i seg selv, men om å bli populær, og at kjønn og seksualitet brukes til å posisjonere seg i maktkampene som foregår.

Forskerne finner noen like kriteriene for hva som er grunnlaget for makt hierarki mellom guttene: makt, styrke, suksess, kontroll over følelser og heteroseksualitet. Nettopp det å vise at man er heteroseksuell er viktig, ifølge mange av studiene. Men hva handler heteroseksualitetens prestisje om?

Homofobi og homonegativisme

”I nesten ett år av skoletiden min tilbrakte jeg friminuttene og spisepausene sittende bak... bak do området, fordi jeg visste at jeg var trygg der, at der var jeg isolert, og at ingen kunne bråke med meg” (Paul, 27 år) - sitert i Guiney (2003)

Britiske og finske forskere har intervjuet homofile, biseksuelle og lesbiske om deres tid på skolen, og de beskriver det som en utrygg plass (Rivers 2003 og Guiney 2003). De følte seg unormale og hvis man snakket om homoseksualitet i undervisningen, så tok man utgangspunkt i det handlet om noen andre og ikke noen på skolen. Denne samme tendensen finnes i norsk seksualundervisning (Røthing 2007).

Forskerne er ikke nødvendigvis interessert i seksualitet spesielt, men i hva seksualiteten betyr, som den finske forskeren Jenny Kangasvuo skriver: ”Homoseksualitet er ikke i seg selv et interessant kulturelt fenomen, men fordi det definerer grensene for maskulinitet og femininitet. Ikke-akseptabel oppførsel fra menn og kvinner gjør at de kan bli definert som homoseksuelle holder kategoriene for den virkelige, normative og aksepterte Kvinnen og Mannen ren.” (Kangasvuo 2003: 214) En finsk studie av sammenhengen mellom ordene ”hore”, ”homo” og ”lesbe” viste at ordene minner om hverandre når de brukes som skjellsord. De markerer grensen for akseptert kjønn oppførsel (Lehtonen 2003). Det vil si at homofobi og homonegativisme handler vel så mye om majoriteten som om minoriteten som føler tiltrekning til en av samme kjønn.

Tafsing, latter og få reaksjonsmuligheter

De svenske omfangsundersøkelser viser at seksuell trakassering er utbredt og at mange jenter blir befølt, klådd på og tatt på intime steder uten at de vil det.

“Ja, det var ganske mange som gjorde det på den tida. Det kunne være ganske plagsomt å bli slått på rompa hele tida. Når det skjer hele tida, så blir man jo ganske lei.”

- Beate (15 år) om seksuell trakassering på skolen. (Helseth 2005)

Jenta ble seksuell trakassert og slått hardt i armen av guttene, som var vennene hennes. Selv om hun ville at de skulle slutte, så lo hun mens hun sa fra. Hun sa hun skulle ønske hun hadde klart å si fra på en skikkelig måte. Dette er en fortelling om seksuell trakassering fra en jente. Som tideligere nevnt har undersøkelser vist at unge jenter, selv om de blir utsatt for det som etter boka er seksuell trakassering, ikke definerer der som seksuell trakassering (Paludi 1997 og Witkowska 2005). I en finsk studie av niende klassinger, hvor Aaltonen har fått elever til å skrive en stil om seksuell trakassering, viste at elevene skrev om mobbing og ikke om seksuell trakassering. Det tyder, ifølge forskeren, på at vokabularet de kjenner til handler om mobbing, ikke om seksualitet eller kjønn (Aaltonen 2003). Intervjuene jeg gjorde i min masteroppgave, så forteller jentene at de ler selv om de vil at guttene skal slutte (Helseth 2005). Dette er ikke representative data, men kan si noe om det ambivalente forholdet mellom å få seksuell oppmerksomhet og bli utsatt for seksuell trakassering. Årsaken til hvorfor jentene ler når hun sier fra kan være at det ikke finnes så mange attraktive handlingsalternativer. Det er viktig å være populær og det er ofte gjennom å være heteroseksuell attraktiv at jenter posisjonerer seg. Hvis hun hadde sagt fra og blitt sint, kunne hun miste popularitet.

Det er gjort få studier av mobbing mellom jenter, men en britisk studie av seks jenter som har blitt mobba av andre jenter viser at det har stor psykisk effekt siden det ofte er et vennskapsbånd som brutalt blir klipt i stykker. Mobbingen handlet ofte om seksualitet, at de blir gitt et seksuelt rykte eller blir utsatt for seksuelt ladet språk som bitch, hore og ludder. Ofte er punktet for konflikt knyttet til seksualitet i en eller annen form, som kjæresten, seksuell legning eller utseende. Høy status for jentene er knyttet til å være populær blant både guttene og jentene. Og hvis man ikke blir ansett som pen kan man oppnå status gjennom å ødelegge for andre og om nødvendig bruke fysisk styrke viste denne studien (Duncan 2003). Det er ikke sånn at jenter ikke kan ha makt over gutter, men det er ofte over gutter som ikke er ”guttete” nok. Ei populær jente i Huukis studie sier det slik: ”Noen ganger kan jenter få makt over guttene også...hvis vi klarer å finne de svake punktene deres...”. Det jentene angriper er guttenes manglende hegemonisk maskuline egenskaper, som å være barnslig, ikke ha seksuelle erfaringer og ikke være sterke nok. Dessuten kan de skryte av de eldre guttene de er

kjæreste med (Duncan 1999). Selv om jentene kan få overtaket i noen sammenhenger, så handler det fortsatt om tradisjonelle forståelser og rammer for kjønn og seksualitet. Kunnskap om kjønnete forventninger og maktrelasjonen mellom disse kjønnete forventningene er viktig for alle som jobber med barn og unge. Mye tyder på at lærerne ikke har tilstrekkelig kompetanse på feltet.

Skolemiljø og læreres reaksjoner

I en undersøkelse av hvordan seksualundervisningen foregår ved en norsk skole, så konkluderer forsker Åse Røthing (2007) med at lærerne ikke griper inn når elevene kommer med homofobiske og homonegative uttalelser. Hun mener at lærerne har liten eller ingen kunnskap om hvordan de skal legge opp til en ikke- ekskluderende seksualundervisning (Røthing 2007). En svensk undersøkelse gjennomført av svenske HomO-ombudsmannen mot diskriminering på grunn av seksuell legning viser at seksuell legning og homofobi i liten grad blir behandlet i lærerutdanningen eller i skolens virksomhet. Den samme undersøkelsen viste at lærere vet lite om hvordan de skal håndtere homofobi (Sahlström 2006).

En oversikt over nordisk forskning på likestilling i skolen konkluderer slik:

”I mange prosjekter er det i førskole og skole observert både kroppslig og verbal dominanshandlinger og grensemarkerende handlinger mellom gutter og jenter. Særlig er det jentene som gir uttrykk for at guttene hindrer dem i å nå sine mål. Når voksne blander seg inn så er det med å ”naturalisere” guttenes oppførsel. På bakgrunn av intervju med unge konkluderes det med at utenforstående voksne har vanskeligheter med å tolke om situasjonen har karakter av symbolsk eller fysisk vold. Det gjelder særlig i eldre klassetrinn, hvor ord og kontakt ofte er seksuelt ladet”. (Knudsen og Reisby 2005).

En studie av lærerstudenter kunnskap om mobbing og seksuell trakassering, viste at de vet lite om hvordan de skal takle seksuell trakassering blant elevene (Hägg 2003). Utsagn som at ”gutter er gutter” og unnskyldninger av vold som ”kjærlighetsfull interesse” forekommer blant lærere, ifølge noen studier (Molloy 2003 og Manninen 2003). Konklusjonen fra flere forskere som deltok i det finske AWARE prosjektet var at så lenge ikke skolen spørsmålsstiller den kjønnsrelatert mobbing og ikke gir undervisning som fremmer mange måter å være gutt og jente, så er man med på legitimere volden som foregår (Harjunen 2003).

De ulike etnografiske studiene tyder på at kjønn og seksualitet ofte er en del av og kilde til konflikter mellom barn og unge. Kunnskap om seksuelle kjønnsroller, forventninger og hvordan dette spiller inn i maktkamper mellom de unge kan gjøre det lettere å løse konflikter

og forebygge kjønnsrelatert mobbing. Det mest nedslående tendensen i rapporten handler om lærerens ofte passive reaksjoner til kjønnsrelatert mobbing. Skolen er forpliktet til å gi elever samme grunnlag for at elevene skal kunne få utvikle seg og være i et trygt skolemiljø. Hvis kjønnsrelatert mobbing overses blir det vanskelig å fullføre dette oppdraget.

Kapitel fem: Hva fører kjønnsrelatert mobbing til?

Kjønnsrelatert mobbing har alvorlige konsekvenser, som all mobbing. Både den fysiske og den psykiske helsen til de som blir utsatt for det blir dårligere. Internasjonale undersøkelser viser at ofrene for seksuell trakassering rammes av en rekke psykiske, somatiske og sosiale lidelser, som hodepine, depresjon, angst, redsel og lave forhåpninger til framtiden. I skolesammenheng kan den seksuelle trakassering gå utover det generelle arbeidsmiljøet. Ofte kan det å være vitne til seksuell trakassering gi samme reaksjoner som om man selv hadde blitt utsatt (Menckel og Witkowska 2002:2).

Bare ord?

Med utgangspunkt i Ung i Norge, som har et utvalg på 12.000 ungdommer fant Hegna at de som definerer seg som homofile har et høyere rusforbruk og prøver oftere å ta selvmord enn andre grupper (Hegna 2007a). Tallmateriale som ikke er publisert tidligere viser at det kan være en sammenheng mellom de ungdommene som utsettes for trakassering og mobbing og sannsynlighet til å ta sitt eget liv. Dette kan være med på forklare de høye selvmordstallene blant unge som føler tiltrekning til samme kjønn, siden de blir utsatt for mer mobbing og trakassering enn andre grupper (Hegna 2007b). Å bli stemplet som "hore" eller en med et dårlig rykte øker sjansen for at man blir utsatt for fysiske seksuelle overgrep (Duncan 1999). Å bli stemplet som "homo" øker muligheten for å bli utsatt for hatkriminalitet (Tiby og Sörberg 2006). Det vil si at det som man kan beskrive som uskyldig språkbruk kan få dramatiske følger. Det er likevel en forskjell på når ordene utvikler seg til å bli et rykte, og når det brukes som skjellsord eller på noe som venner sier på tull til hverandre. Nettopp forskjellen på når ordene brukes gjør at det trengs en diskusjon mellom lærere, foreldre og barna om hva som aksepteres og hva som ikke-aksepteres.

Jenters dårlige psykiske helse

Flere skandinaviske undersøkelser har dokumentert at jenter rapporterer større psykososiale problemer enn gutter. Data fra NOVAs Ung i Norge-undersøkelse viser at flere jenter oppgav at de hadde forsøkt å ta sitt eget liv i 2002 (13,6 prosent) enn i 1992 (10,6 prosent), mens tallene for gutter har holdt seg stabile (rundt 6 prosent). Økningen handler om større misnøye

med eget utseende og kropp. En svensk studie som er gjort av sammenhengen mellom seksuell trakassering og psykososial situasjon viste at seksuell trakassering på skolen er utslagsgivende for at jenter har en dårligere psykisk helse enn gutter (Gådin og Hammerström 2005). Det er dokumentert at ungdom som blir utsatt for seksuell trakassering får et dårlig forhold til sin egen kropp (Menckel og Witkowska 2002), men det er ikke gjort noen norske undersøkelser om forholdet mellom uønskede kommentarer om utseende og selvtillit i forhold til kropp og utseende. Vi vet likevel en del om ungdoms forhold til egen kropp. I boka ”Ung I Norge. Psykososiale utfordringer” (2007) står det at fire av ti unge ser på seg selv som lite pene og 80 prosent av jentene ønsker å endre noe på kroppen. Undersøkelse ble gjennomført på 5.000 norske gutter og jenter i alderen 11 til 15 år. I tillegg viste den at over halvparten av alle femtenårige jenter slanker seg, eller ønsker å slanke seg. 72 prosent av norske ungjenter ønsker å veie mindre enn de gjør. Psykolog og artikkelforfatter, Ingela Lundin Kvale, slår fast at andelen unge jenter som er misfornøyd med kroppen sin øker. Witkowskas tallmateriale viste at over tretti prosent av jenter får sitt utseende bedømt jevnelig. Det er ikke mulig å si at misnøye med egen kropp eller ønske om å veie mindre henger sammen med gjentatte kommentarer om man er pen eller ikke, men det kan være en sammenheng å undersøke.

Gutter dårlige skoleprestasjoner

”Det var en raring, ikke sant, en gutt som var litt rar, som pleide å jobbe (med skolen) hele tida, men det var ingen som snakka med han”, sier Dave og kompisen Alistair fortsetter: ”Jeg husker, noen gutter jobba hardt...men de hadde et image å ta vare på, ikke sant, de jobba hardt, men lata som om de ikke gjorde det”. Dave og Alistair var med i en britisk undersøkelse om gutter og skolegang. Forskeren Debbie Epstein (1998) konkluderer med at frykten for å bli forstått som femi eller å bli kalt ”homo” er en av årsakene til at gutter ikke klarer seg så bra på skolen, for ”virkelige gutter” jobber ikke med skolearbeid. De britiske studiene av homonegativisme blant unge gutter viser at det er de guttene som ikke er gutter på den riktige måten, som risikerer å bli kalt homo. Det vil si at hvis Pelle er flink til å sparke fotball eller kan vise styrke på et eller annet vis, så kan han komme unna med å være en flittig elev. Men hvis han blir stempla som nerd, så er han ute av maktkampen om å være den populære i klassen. Det å følge skolereglementet, lese bøker og høre på det læreren har å si er nemlig ikke regna for å være gutt på riktig vis. Rapporten ”Kön og skolframgång – tolkninger og perspektiv” (2005) handler om betydningen klasse, kjønn og etnisitet har for karakterer. Rapportforfatteren Mats Björnsson mener at det er sammenheng mellom homonegativisme og

statusen til å være skoleflink. Ifølge han, må gutter balansere mellom å opprettholde den sosiale posisjonen og være flink på skolen. Hvis man tar skolearbeidet alvorlig så vil man kunne risikere at det stilles spørsmål om heteroseksualiteten din.

Kjønnsrelatert mobbing har som all annen mobbing negative konsekvenser. Likevel er det viktige kjønnsforskjeller. Jenters dårlige forhold til sin egen kropp og tendensen til at det er mer sårende for dem å bli utsatt for seksuell trakassering enn gutter tyder på det. Frykten for og muligheten for å bli utsatt for grovere seksuelle overgrep er også større for kvinner i alle aldre, som har konsekvenser for hvor alvorlig man tolker uønskede tilnærmelser. Gutters frykt for ikke å være ”guttete” nok får andre konsekvenser enn jenters frykt for ikke å være ”jentete” nok. Litt tabloid kan man si at mens guttene tøffer seg, så begynner jentene å slanke seg. Det er likevel klare indikatorer på at det er jenter som får de største psykiske skadene av kjønnsrelaterte mobbingen.

Kapitel fem: Hva gjøres mot kjønnsrelatert mobbing?

Likestillingssenteret bestilte en rapport som skulle sammenligne arbeidet som gjøres mot seksuell trakassering blant barn og unge i Norge og i Sverige. Den konkluderte med at i Sverige hadde arbeidet mot seksuell trakassering en langt høyere prioritet (Røhenbeck m. fl 2005). Jeg har intervjuet noen svenske aktører, for å se både på hva slags tankegang som ligger til grunn for arbeidet deres og hva de gjør. Line Anne Roien i den danske organisasjonen ”Sex og samfund” jobber med seksuell opplysning. Hun sa i en samtale at Sverige ligger langt foran dem i arbeidet med seksualopplysning og utviklingen av forebyggende arbeid for seksuell helse. Selv om hennes organisasjon gjerne skulle gått inn på overgrep og problematiske relasjoner, så har de bare elevene i to timer til seksualundervisning. Hvis de skulle tilrettelegge for å snakke om overgrep og relasjoner, så hadde de ikke hatt muligheten til å følge opp. Det krever tid, kunnskap og ressurser for å forebygge mot kjønnsrelatert mobbing og overgrep.

Jeg har valgt å legge fram fire intervju med ulike statlige og ikke-statlige svenske organ som jobber mot kjønnsrelatert mobbing, Lena Sievers fra JämO, Marie Lindberg fra HomO, Johan Gyberg fra prosjektet Revolt og rektor ved Mariaskolan Peter Fredrikson. Dette er ikke en oversikt over alle tiltak mot kjønnsrelatert mobbing, og heller ikke en evaluering av det arbeidet som gjøres, men det kan gi et bilde av metoder som det er mulig å bruke i dette arbeidet.

Statlige kampanjer

Lena Sievers på det svenske JämO⁴ har ansvaret for skolen og utdanning av kjønnspedagoger. Hun vektlegger at de nå har fått en likebehandlingslov i skolen, som gjør at skoler kan dømmes om de ikke har dokumentasjon på at de har forsøkt tilrettelegge for likebehandling.

– Det handler om politisk vilje. Fra svenske myndigheter har det vært et ønske om å motvirke kjønnsroller i skolen, og derfor har vi kunnet arbeide med det. I 1991 ble det for første gang en del av læreplanen. Så dette har vært en prosess fra begynnelsen av 90- tallet og frem til i dag, sier hun.

1998 begynte JämO prosjektet ”Våga bryta mönsteret”, for å utvikle metoder for å hindre kjønnsmobbing. Det forebyggende arbeid foregikk på et gymnas og på en ungdomsskole, og

---

⁴ Dette tilsvarer det tideligere norske likestillingsombudet.

erfaringene ble samlet i ”Håndbok mot kjønnsmobbing”. – Målet var at lærere og elever kunne kjenne seg igjen, sier Sievers. En lærer fra hvert arbeidslag på gymnaset og ungdomsskolen hadde ansvar for å rapportere om hvordan lærerne jobbet mot kjønns stereotypier og kjønnsmobbing på skolen.

En erfaring de gjorde var at det var enklere å nå fram til elevene enn til lærerne. - Etter hvert forsto vi at vi måtte satse på lærerne, de er en seigere materie. Til syvende og sist er de som bestemmer om dette skal være en del av skolens virksomhet eller ikke, sier hun. Dermed satset JämO på lærerkurs. Det er maks tretti deltakere på det fire dager lange kurset, og hittil har de utdannet 1500 lærere. Hun forteller om metodene de bruker når de trener skoleledelsen, rektorene og arbeidslagene handler om å diskutere og gi kunnskap: - For det første trenger lærerne kunnskap om kjønn, makt og heteronormativitet. For det andre trenger de kjønnspedagogiske virkemidler og for det tredje må skolen sette seg noen konkrete mål, sier Sievers.

Med kjønnspedagogikk mener hun at lærere må se på hvordan kjønn spiller inn i alt hva skolen de driver med.. De må undersøke hvor jentene og guttene oppholder seg, hva som hender dem i mellom og hvordan lærerne reagerer på de ulike konfliktene og situasjonene som oppstår. - Mest sannsynlig vet lærere lite, siden det ikke holder å ha et kjønn, for å ha kunnskap om hvordan kjønn fungerer. På noen skoler har lærere filmet seg selv i undervisning. Dermed har de sett i praksis hvordan de forskjellsbehandler gutter og jenter, sier rådgiveren. Sievers mener at det trengs en holdningsendring hos personalet, elever og foreldre for å få bukt med kjønnsmobbingen.

- Hvis læreren er homofob vil ingen av elevene gå med på å ikke krenke homoer, men det er mulig å endre på holdninger, avslutter Sievers.

HomO i Sverige har åtte ansatte som jobber mot diskriminering av ikke-heteroseksuelle, det vil si transpersoner, bi-file, homofile og lesebiske. De har et årlig budsjett på 8 millioner svenske kroner. I arbeidet ovenfor ungdom har de har utviklet et hefte og en dvd som er rettet mot ungdom og lærere i skolen. Hvert halvår utdanner de mellom 30-60 lærere og rektorer i hva de kan gjøre på sin skole. Marie Lindberg har ansvaret for arbeidet ovenfor skolene i HomO, også hun vektlegger den nye likebehandlingsloven. – Loven er ganske unik, siden det er skolen som må bevise at de har gjort noe for å forebygge krenkninger, og ikke eleven som må bevise at han eller hun har blitt krenket, sier Lindberg, og forteller at loven har ført til at

lærere nå søker seg til HomO for å få kunnskap om hva de skal gjøre. – Vi skulle gjerne hatt kurs for elever også, men det er mer ressurseffektivt å ha kurs for lærere, sier hun.

Lindberg mener at hovedproblemet er hva hun kaller et heteronormativt tankesett. – Det fører til usynliggjøring og diskriminering, for de ser nemlig ikke normen. ”Alle” reagerer hvis man sier at man var sammen med kjæresten sin i helga, og det tilfeldigvis er en av samme kjønn. Men ingen reagerer hvis det er snakk om en heteroseksuell relasjon, forklarer Lindberg og legger til: - Det finnes de som sier at det er en privatsak og ikke noe som offentlige innstanser skal bry seg med. Men vi snakker om vår legning hele tiden, men det blir bare synlig hvis du er ikke-heteroseksuell, sier hun. Dette er hva hun mener er heteronormativt i praksis.

– I kursene våre bruker vi tid på å se hvordan heteronomer påvirker arbeidsplassen, skolen og språket vi bruker. Parolen er at ulike skal ha lik verdi – og da kan vi ikke systematisk usynliggjøre en del av befolkningen, sier Lindeberg.

Lindeberg mener at veldig mange krenkende handlinger i skolen handler om normer for kjønnsidentitet. – Når gutter blir kalt homo, så handler det om at de ikke er flinke til å spille fotball eller ikke er tøffe. Når jenter blir kalt lesbe så handler det om at de ikke kler eller ter seg etter hva som er den rådende normen for å være en jente, sier hun. Derfor mener hun at kjønn og seksualitet må ses sammenheng. – Mye trakassering og krenkninger på grunn av kjønn, handler også om presse folk inn i en heteronorm og motsatt, understreker hun. Og i arbeidet mot krenkninger basert på seksuell legning er det viktig og ikke bare fokusere på homoseksuelle og glemme krenkningen av lesbiske, legger hun til.

I Norge har vi ikke noen statelige institusjoner som arbeider med forebyggende arbeid mot krenkelser basert på seksualitet, derimot har vi et velutviklet arbeid mot mobbing. Hvorfor holder det ikke med et generelt arbeid mot krenkelser?

- Hvis man er lærer eller rektor er det viktig å forstå hvorfor krenkende situasjoner oppstår. Det finnes en strukturell diskriminering av ikke-heteroseksuelle i vårt samfunn, og det blir ikke borte hvis man bare sier at alle skal være snille mot hverandre, sier Lindeberg og legger til at poenget er at det er vanskelig å gjøre noe med maktstrukturer hvis man later som om de ikke finnes. – Det er nettopp det man gjør hvis man lar være å nevne heteronormativitet eller diskriminering på grunn av seksuell legning, sier Lindeberg.

Eksempel på forebygging ved Mariaskolan

En ting er offisielle paroler som lanseres mot kjønnsrelatert mobbing, men hvordan kan man gjøre det i praksis. Mariaskolan i Stockholm har jobbet med forebyggende mot kjønnsmobbing i flere år og har det som en integrert del av lærervirket på skolen. Det går 807 elever på skolen mellom seks og seksten år, og det jobber 100 personer på skolen.

- Vi arbeider for en skole hvor alle respekterer hverandre. Så klart kan ikke vi endre alle normene som finnes i samfunnet, men vi kan skape et skolemiljø og en kultur som ikke bygger på kulturelle stereotypier, sier rektoren Peter Fredrikson ved Mariaskolen. Han mener at arbeidet er langt mer komplisert enn å få jenter til å leke med biler og gutter til å leke med dukker. – Hvis man forenkler det gjør man det også kjedelig. Det handler ikke om at jenter og gutter skal bli like, men om at skolen har et demokratisk oppdrag til at både jenter og gutter skal få være den de vil være. I bunn og grunn handler det om grunnleggende menneskerettigheter, sier han engasjert. Peter Fredrikson har blitt kalt Peter den store av folk som jobber med mobbeforebyggende og normkritisk arbeid i Sverige.

Mariaskolan har prioritert normkritiske arbeidet og gjort det til del av skolen virke. De har en egen lesesirkel blant lærerne, hvor de leser bøker som ”Under det rosa teppet” av Nina Bjørk og den etnografiske studien om hvordan gutter blir til gutter av Jesper Fundberg. – På samme måte som lærere må holde seg oppdatert på hva som skjer i fagfeltet sitt, må de også være oppdatert på hvordan de skal skape et inkluderende skolemiljø, sier Fredrikson og understreker at læringsmiljøet også blir bedre av det. Den tradisjonelle mannsrollen og det som kalles en heteronorm gjør at gutter får behov for å hevde seg og mobbe andre, ifølge rektoren. Det er også konklusjonen til Fundbergs studie av svenske gutter, som mener at den hegemoniske maskuliniteten handler om å ta avstand fra homoseksuelle, kvinner og innvandrere.

På Mariaskolan har de to personer som deler en halv stilling til å jobbe med kjønsspørsmål og til å følge opp lærernes normkritiske arbeid. – Det holder ikke å ha en skeiv dag, og ha en homofil som kommer og sier: ”jeg er akkurat som dere”. Vi må heller stille spørsmål om hva som er galt med heteronormen som systematisk usynliggjør og ekskluderer homofile. Sannsynligheten for at vi har elever som er forelska i noen av samme kjønn er stor, og de skal ikke måtte føle seg som avvik på skolen, sier rektoren. Han forteller at lærere oppgave er å

forstå hvorfor homo blir et skjellsord og se hva som foregår i klasserommet. Derfor har lærere drevet med klasseromsobservasjoner av andre lærere, for å se hvordan læreren jobber om hvem som blir sett, hvem som blir hørt på og innholdet i undervisningen. – Ved å bli bevisst på egen arbeidsmetode så kan vi motvirke at de tradisjonelle kjønnsrollene blir reproduert. Noen av elevene kan synes det blir litt mye snakk om likestilling, men så kan en elleve år gammel gutt komme til meg å si: ”Hvorfor har ikke vi speil i gymgarderoben når jentene har det?”, og så må jeg si: Ja, det er sant, og skaffe et speil til guttene, sier Fredrikson og understreker at det normkritiske arbeidet er en prosess som pågår hele tiden hvor både foreldre, skolepersonalet og elevene deltar.

Eksempel på et ikke-statlig tiltak

Revolt ble startet i 1998 av tre jenter og tre gutter for å jobbe med mot seksuell trakassering og tradisjonelle kjønnsroller. I 2001 fikk de penger til å gjøre et prosjekt på en skole ovenfor alle lærere og elever på. Erfaringene fra arbeidet kommer i en bok som er i ferd med å skrives. Erfaringene viste at selv om elevene sa det ikke fantes seksuell trakassering, så foregikk det, problemet var bare at elevene ikke hadde et språk for å begrepsfeste hva som hadde skjedd.

– Lærerne ser ikke hva som foregår i korridorene, sier Johan Gyberg en av initiativtakerene til Revolt. Han har jobbet mest med gutter: - Selv om guttene hadde en veldig tøff tone seg i mellom, så var det mange av dem som skrev ”kan ikke dere bli her?” da vi avsluttet prosjektet på skolen. Det tyder på at vi har oppnådd noe i løpet av oppholdet vårt på skolen, sier han. Det teoretiske utgangspunktet har de hentet fra en av de svenske maktutredningene, professor Yvonne Hirdman. Hennes teori om genusystemet handler om hvordan kjønnene blir forstått som grunnleggende forskjellig og at det som anses som mannlig blir forstått som mer verdt enn det som forstås som kvinnelig. – Vårt utgangspunkt er alle skal få lov til å være den de vil være og at kjønnsystemet forhindrer oss i det, sier Gyberg. Han forteller at maktrelasjonen mellom kjønnene blir sett på som naturlig. – Det finnes som oftest ingen vond vilje bak, men det bare blir sånn, sier han.

Metoden Revolt anvendte minner om JämOs. De tar også utgangspunkt i hvor jentene og guttene befinner seg på skolen og ser på hvilke konsekvenser forskjellene får. I tillegg brukte de forumteater, en type teater hvor elevene skal spille ulike situasjoner som handler om forventninger til kjønn, seksuell trakassering og andre relaterte temaer, også fryser man situasjonen og lar elevene diskutere hva som er en god løsning på situasjonen. – Vi startet med å ha et fokus på elevene, men etter hvert forsto vi hvor viktig det var å utdanne lærere til

arbeidet mot seksuell trakassering i skolen. Det er ikke sånn at alle lærere i seg selv har gode holdninger, avslutter Gyberg.

Felles for disse tiltakene er at de ser på kjønn og seksualitet, ikke som noe naturlig, men noe hele tiden skapes og gjøres. I tillegg problematiserer de maktrelasjonen mellom heterofile og homofile og mellom kjønnene. Denne problematiseringen av maktrelasjonen mellom kjønnene gjør at den kjønnsrelaterte mobbingen blir synlig. Noe av problemet med generelt forebyggende arbeid, som ikke problematiserer makt relasjoner mellom kjønnene, er at de kan overse denne spesifikke typen mobbing (Helseth 2005). Det betyr ikke at det ikke kan finnes andre tiltak som fungerer, men de svenske tiltakene kan være en inspirasjon for norske tiltak.

Kapitel seks: Etterord og konklusjon

Hva skal man gjøre som lærer når en gutt blir sint og lei seg, fordi han blir kalt homo? Skal man si: ”Slapp av, du er ikke homo”, ”Slutt og kall han ”homo” eller prøve med en pedagogisk forklaring om at det ikke er noe galt med å være homo, men som kanskje gjør at gutten ikke føler seg bedre. Det finnes få norske studier av omfanget av kjønnsrelatert mobbing, selv om det er noen data fra Olweus’ undersøkelse som viser en lav forekomst av seksuell mobbing. Derimot dokumenterer svenske omfangsstudier at seksuell trakassering er en del av barn og unges hverdag. Min første konkluderende oppsummering er at man trenger mer kunnskap om fenomenet, om forskjeller mellom by og land, og mellom innvandrerskoler og mer etnisk norske skoler. Det trengs en diskusjon om hvordan begrepet kjønnsrelatert mobbing skal forstås og hva det skal inneholde. Den andre konklusjonen er at det finnes lite kunnskap blant lærere om hvordan man skal håndtere konflikter basert på kjønn og seksualitet. Likestillingsarbeid eller forebyggende arbeid mot kjønnsbasert mobbing er ikke noe man kan i seg selv, men det trengs særegen kunnskap om det. Forestillingen om at det er likestilling mellom kjønnene og at begge kjønn har like forutsetninger, kan gjøre at man overser diskriminerende praksiser. Kjønnsrelatert mobbing har alvorlige konsekvenser og skaper et dårlig læringsmiljø og dårlig livsbetingelser spesielt for jenter. Det er all grunn til å ta tallene fra Ung i Norge undersøkelsen om unge homofiles levekår og jenters dårlige selvbilde på alvor. Årsaken bak disse tallene kan ha en sammenheng med kjønnsrelatert mobbing, men også dette burde undersøkes nærmere.

Det finnes tre fagtradisjoner som arbeidet mot kjønnsrelatert mobbing kan knyttes til. Den ene er det dokumentert effektive forebyggende mobbearbeidet som allerede gjøres, den andre tradisjonen er forebyggende arbeid mot seksualisert vold og den siste er arbeidet med forebyggende arbeid for seksuell helse, som blant annet Klinikk for seksuell opplysning i Oslo har drevet i en årrekke. Alle disse fagtradisjonene kan bidra til å gjøre arbeid mot kjønnsrelatert mobbing effektivt. En styrking av lærerutdanningen og læreres kunnskap om kjønnsrelatert mobbing vil også være en forutsetning.

Denne rapporten blir forhåpentligvis første skritt for at forebyggende arbeid mot kjønnsrelatert mobbing blir en del av det viktige og gode forebyggende arbeid som allerede gjøres, med vekt på erfaringer og teorier fra de tre fagtradisjonene jeg har nevnt.

Referanser:

Ambjørnsson, Fanny (2003), "Kom nu hora, så går vi!". I Bang, 2:12-18

Ambjørnsson, Fanny (2004), I en klass for seg. Stockholm: Ordfront.

Bäckman, Maria (2003), Kön och Känsla. Göteborg: Makadam Förlag.

Bjørnsson, Mats (2005), Kön och skolframgång – tolkningar och perspektiv. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

Brackenridge, Celia og Kari Fasting (2005), "The grooming process in sport: Narratives of sexual harassment and abuse". I Auto/Biography nr.13.

Bræck, Charlotte(2006), "Christine er en hore" – en komparativ studie av kjønnsrelatert språkbruk blant jenter i to Oslo-skoler. Mastergradsoppgave i nordisk didaktikk. Oslo: Universitet i Oslo

Butler, Judith (1999), Gender trouble: feminism and the subversion of identity. New York : Routledge.

Crouch, Margaret A.(2001), Thinking about sexual harassment – a guide for the perplexed. Oxford: Oxford University press

Connell, Robert.W (1995), Masculinities. Cambridge: Polity Press.

Cornell, Drucilla (2000), "Pornography's Temptation". I: Drucilla Cornell red., Feminism and pornography. Oxford: Oxford University Press,

Duncan, Neil (1999), Sexual Bullying - gender conflict and the pupil culture in secondary schools .London/New York: Routledge.

Duncan, Neil (2003), "Girls, bullying and school transfer". I Vappu Sunnari, Jenny Kangasvuo og Marvi Heikkinen (red), Gendered and sexualised violence in educational environments. Oulu: Oulu University Press.

Eliasson, Mariam (2007), Verbal abuse in school – constructing gender and age in social interaction. Arbetslivsinstitutet: Stockholm

Epstein, Debbie (1998), "Real boys don't work: "underachievement", masculinity and the harassment of "sissies"". I Debbie Epstein, Jannette Elwood, Valerie Hey og Janet Maw (red), Failing boys?. Buckingham og Philadelphia: Open University Press

Fasting, Kari, Celia Brackenridge og Jorunn Sundgot-Borgen (2003), "Experiences of sexual harassment and abuse among Norwegian elite female athletes and nonathletes". I American alliance for health, physical education, recreation and dance, vol. 74, nr. 1.

Fitzgerald, Louise F, Suzanne Swan og Vicki Magley (1997), "But Was it Really Sexual Harassment?: Legal, Behavioral, and Psychological Definitions of the Workplace Victimization of Women". I William O'Donohue red., Sexual harassment: theory, research, and treatment. Boston: Allyn and Bacon.

Gådin, K og A.Hammerstrom (2005), "Sexual harassment at school – a possible contributor to the higher degree of girls reporting psychological symptoms compared with boys in ninth grade". I European Journal of public health.

Guiney, John (2003), "Experiencing school: stories from gays". I Vappu Sunnari, Jenny Kangasvuo og Marvi Heikkinen (red), Gendered and sexualised violence in educational environments. Oulu: Oulu University Press.

Hegna, Kristin (2007a), Homo? - betydningen av seksuell erfaring, tiltrekning og identitet fro selvmordsforsøk og rusmiddelbruk blant ungdom. Oslo: NOVA rapport 1/07

Hegna, Kristin(2007b), personlig meddelelse.

Helseth, Hannah (2005), "Ingen jenter på skolen her er horer" – en studie av forebyggende arbeid blant ungdom. Oslo: Universitet i Oslo

Huuki, Tuija (2003), "Popularity, real lads and violence on the social fields of school." I Vappu Sunnari, Jenny Kangasvuo og Marvi Heikkinen (red), Gendered and sexualised violence in educational environments. Oulu: Oulu University Press.

Jeffner, Stina (1997), "Liksom våldtäkt, typ" : om betydelsen av kön och heterosexualitet för ungdomars förståelse av våldtäkt. Uppsala: Uppsala University.

Johansson og Langell (1997), Sexuella trakasserier mellom elever i grundskolan, Examensarbete ved Pedagogiska institutionen i Örebro.

Kangasvuo, Jenny (2003), "Sexually Dichotomised culture in the lives of Bisexual Youth in school context." I Vappu Sunnari, Jenny Kangasvuo og Marvi Heikkinen (red), Gendered and sexualised violence in educational environments. Oulu: Oulu University Press.

Knudsen, Susanne V og Kirsten Reisby (2005), "Køn, ligestilling og skole 1990-2004". Oslo: Nordisk institutt for kvinne og kjønnsforskning

Kullenberg, U. og B. Ehrenlans(1996), STOPP för sexuella trakasserier!. (Rapport nr 2). Stockholm: Eleverådsenheten.

Lehtonen, Jukka (2003), "Heteronormativity and Name-calling – constructing boundaries for students' genders and sexualities" I Vappu Sunnari, Jenny Kangasvuo og Marvi Heikkinen (red), Gendered and sexualised violence in educational environments. Oulu: Oulu University Press.

MacKinnon, Catharine (1987), Feminism unmodified: discourses on life and law. Cambridge: Harvard University Press.

- MacKinnon, Catharine (1993), *only words*, Cambridge: Harvard University Press.
- Manninen, Sari(2003), "Masculinities, power hierarchy, violence and social position in classroom community – a case study on the social relations of a multicultural classroom". I Vappu Sunnari, Jenny Kangasvuo og Marvi Heikkinen (red), *Gendered and sexualised violence in educational environments*. Oulu: Oulu University Press.
- Mac An Ghaill, M (1994), *The making of men: Masculinities, sexualities and schooling*. Milton Keynes: Open university press.
- Meisfjord, Arna (2005), "Kjønnsrelatert mobbing i skolen. utfordringer for lærerprofesjonen.". Nesna: Biblioteket ved Høgskolen i Nesna.
- Menckel, Eva og Eva Witkowska (2002), *Allvar eller på skämt?*, Stockholm: Arbeidslivsinstituttet.
- Molloy, Gunilla (2003), "Han slår mig, men jeg bryr meg inte". NIKK magasin nr.2, 21-23
- Mossige, Jan og Trond Waage (2002), "Hva i all verden er mobbing?", *Skolepsykologi*, nr. 5:3-13.
- Mossige, Svein (2001), "Ungdoms holdninger til seksuelle krenkelser og overgrep : ungdommers oppfatning av barn som legitime mål for seksuelle handlinger. Oslo: NOVA. Bind nr: 16
- Olweus, Dan (1992). *Mobbing i skolen: Hva vet vi og hva kan vi gjøre?*. Oslo: Gyldendal
- Olweus, Dan (1994). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 1171-1190.
- Olweus, Dan (1996). *Olweus spørreskjema om mobbing*. Revidert versjon. HEMIL-senteret.
- Olweus, Dan (2004). *Nye positive resultater med Olweus' programmet mot mobbing*. Hemil-Senteret.
- Olweus, Dan (2005). *Nye positive resultater med Olweus' programmet mot mobbing i 37 Oslo-skoler*. Hemil-Senteret.
- Paludi, Michele A (1997), "Sexual Harassment in Schools". I William O'Donohue red., *Sexual harassment: theory, research, and treatment*. Boston: Allyn and Bacon.
- Pedersen, Willy (2005), *Nye seksualiteter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rivers, Ian (2003), *Growing-Up at School for lesbian, Gay and Bisexual Students: An UK perspective*". I Vappu Sunnari, Jenny Kangasvuo og Marvi Heikkinen (red), *Gendered and sexualised violence in educational environments*. Oulu: Oulu University Press.
- Røhnebæk, Foseide, Sunnby, Nærum og Tellum, Hore eller homo – en rapport om seksualisert trakassering blant ungdom (2005). Oslo: Likestillingssenteret, Humanistisk Prosjektsemester, vår 2005

Røthing, Åse (2007), ”Homonegativisme og homofobi i klasserommet – marginaliserte maskuliniteter, homovennlige jenter og rådvile lærere. (under publisering)

Sahlström, Jenny (2006), ”En utmaning för heteronormen – lärares kunnskapsbehov och ansvar inom områdena sexuell läggning och homofobi. Stockholm: Undar ytan

Skeggs, Beverley (1997), *Formations of class and gender: becoming respectable*. London: Sage

Stein, Nan (1999), *Classrooms and courtrooms – facing sexual harassment in K-12 schools*. New York: Teachers college press.

Sundnes, Anita E. Carson (2003), *Kamp om ordet : en fortolkende studie av seksuelle skjellsord blant ungdom*. Oslo: Universitetet i Oslo,

Sunnari, Vappu, Jenny Kangasvuo og Marvi Heikkinen (2003), ”Introduction”. I Vappu Sunnari, Jenny Kangasvuo og Marvi Heikkinen (red), *Gendered and sexualised violence in educational environments*. Oulu: Oulu University Press.

Telste, Kari (2003), ”Bydamer og gatepiker”. I *Sosiologi i dag*. nr 1:63-82

Tiby, Eva og Anna-Maria Sörberg (2006), *En studie av homofoba hatbrott i Sverige*. Stockholm: Forum för levande historie.

Tikkanen, Tarja (2004), *Evaluering av ”Manifest mot mobbing 2002-2004”*. Stavanger: Rogalandsforskning

Wichstrøm, L og Kvalem, I.L (red.) (2007): *Ung i Norge. Psykososiale utfordringer*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Widerberg, Karin (1992), ”Vi og dem – et spørsmål om metode?”. I: Marianne C. Brantsæter og Karin Widerberg, red., *Sex i arbeid(et) i Norge*. Oslo: Tiden forlag

Witkowska, Eva (2005), *Sexual harassment in schools – prevalence, structure and perceptions*. Stockholm: Arbete och Hälsa vetenskaplig skriftserie.

Andre kilder:

Fett nr.1, 2005, ”Klassedelt sexdebut”. Intervju med Anne Karin Valle

www.lovddata.no

